

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐๗ ตอนที่ ๑๐๖๑ – ๑๐๗๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๐๖๑

ข้อความใน **อรรถกถา พรหมชาลสูตร** อธิบายคำว่า ที่ลึกซึ้ง คือ

มีที่ตั้งที่ญาณของบุคคลเหล่าอื่นไม่พึงได้ เว้นไว้แต่พระตถาคต เหมือนดั่ง
มหาสมุทรอันปลายแหลมแห่งจะอย่ปากยงหยั่งไม่ได้ ฉะนั้น

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ความลึกซึ้งนั้น ซึ่งตถาคตทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้
รู้แจ้ง

เพราะฉะนั้น ที่ได้ฟังพระธรรมทั้งหมด ก็จากการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้า ซึ่งต้องเป็นสภาพธรรมที่ลึกซึ้งจริง ๆ เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาอย่าง
ละเอียดจึงจะเข้าใจได้ถูกต้อง อย่าประมาท หรือว่าอย่าคิดว่าง่าย

ข้อความต่อไปมีว่า

เพราะเป็นธรรมที่ลึกซึ้งนั่นเอง จึงเห็นได้ยาก เพราะเห็นได้ยากนั่นเอง จึงรู้
ตามได้ยาก เป็นธรรมชื่อว่าสงบ แม้เพราะเป็นไปในธรรมอันสงบ

ถ้ารู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงธาตุรู้ ที่กำลังได้ยิน
ในขณะนี้ ไม่ต้องในขณะอื่น ไม่ต้องในสถานที่อื่น แต่ในขณะที่กำลังมีเสียงปรากฏใน
ขณะนี้ การศึกษาธรรมพิสุจน์ได้ คือ ในขณะที่เสียงกำลังปรากฏในขณะนี้
ถ้าสามารถจะรู้จริง ๆ ว่า เสียงกำลังปรากฏจริง ๆ กับธาตุรู้ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีจริง
ชนิดหนึ่ง เป็นสภาพรู้ หรือเป็นธาตุรู้ เกิดขึ้นได้ยินเสียงที่ปรากฏ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ถ้าเข้าใจอย่างนี้จริง ๆ สงบไหม เพราะไม่ยึดถือว่าเป็นเรา เพราะมี
ปัญญารู้จริง ๆ ว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

การอบรมเจริญปัญญาต้องเพิ่มขึ้น ต้องเข้าใจขึ้น ต้องพิจารณามากขึ้น ต้องระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ซึ่งในขั้นต้นหรือว่าในตอนแรก ๆ ยากที่สติจะเกิดระลึกได้ จะเข้าใจได้ แต่ทุกอย่างต้องมีการเริ่ม ซึ่งเมื่อเริ่มแล้วก็จะชำนาญขึ้นทีละเล็กทีละน้อย จนถึงความชำนาญที่สามารถจะเข้าใจในอรรถที่พระผู้มีพระภาคตรัสได้จริง ๆ ว่า อุปมาเหมือนเขาเผาหญ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร

เมื่อบุคคลนำหญ้าจากพระเชตวันไปเผา ไม่มีใครเดือดร้อนเลย ซึ่งการที่ทุกท่านจะสงบ ไม่เดือดร้อนจริง ๆ ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่เห็น ในขณะที่คิด ในทุก ๆ ขณะในชีวิตได้ ก็เพราะสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนทั่วจริง ๆ แต่ถ้ายังไม่ทั่ว ต้องเดือดร้อน ยังเป็นเรา ยังเป็นตัวตน หนทางเดียวที่จะสงบจริง ๆ และไม่เดือดร้อน คือ เมื่อปัญญาสามารถรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ลึกซึ้งซึ่งเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ไม่ใช่ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงอุปมาและทรงแสดงไว้โดยที่บุคคลอื่นไม่สามารถไม่รู้ตาม ไม่เข้าใจตาม หรือไม่ประจักษ์แจ้งตาม แต่ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ สามารถรู้ได้ว่า การละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นตัวตน เป็นบุคคลนั้น ละในขณะที่กำลังเห็นจริง ๆ ละในขณะที่กำลังได้ยินจริง ๆ เพราะความรู้เพิ่มขึ้น แต่ถ้ายังไม่ทั่ว ก็ไม่สามารถเล็งเห็นถึงลักษณะของการคลายการยึดถือสภาพธรรม ในขณะที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง คิดนึกบ้าง เป็นสุขเป็นทุกข์บ้าง ซึ่งการเริ่มคลาย เป็นการเริ่มคลายในขณะที่ปกติในชีวิตประจำวันอย่างนี้ ไม่ใช่ว่าจะต้องไปทำอย่างอื่น หรือไม่ใช่ว่าจะต้องเป็นในขณะที่อื่น แต่ในขณะที่เป็นปกติในชีวิตประจำวันและสติระลึกได้ ขณะที่ความละคลายการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตนเจริญขึ้นจนถึงขั้นที่ปรากฏ จะเข้าใจในอรรถที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า การไม่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนอุปมาเหมือนคนเอาหญ้าที่พระวิหารเชตวันไปเผา ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่เดือดร้อนเมื่อมีปัญญารู้ชัดว่า นามธรรมและ

รูปธรรมที่กำลังปรากฏซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นตัวตนนั้น แท้จริงแล้วไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีใครเป็นเจ้าของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปแล้ว

ได้ยินเมื่อสักครู่นี้ ก็เกิดขึ้นและดับไปแล้ว ไม่มีใครเป็นเจ้าของ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เมื่อครู่นี้ ดับไปแล้ว ไม่มีใครเป็นเจ้าของการเห็น เพราะเป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเห็นและดับไป เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะเข้าใจได้ในความหมายที่ว่า เป็นธรรมชื่อว่าสงบ แม้เพราะเป็นไปในธรรมอันสงบ คือ ในธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เป็นธรรมชื่อว่าประณีต ด้วยอรรถว่า ดุจโกชนะมีรสอันดี

ชื่อว่าสะอาดคะเนเอาไม่ได้ เพราะอรรถว่า จะใช้ตรรกะ คือ เพียงเหตุผลคาดเอาไม่ได้ เหตุที่เป็นวิสัยแห่งญาณอันสูงสุด

คำว่าละเอียด เพราะมีสภาพละเอียดอ่อน

ชื่อว่ารู้ได้เฉพาะบัดนี้ เพราะอรรถว่า บัณฑิตเท่านั้นจึงพึงรู้ได้ เหตุที่มีวิสัยของคนพาล

นี่คือพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้โดยละเอียดจริง ๆ ซึ่งท่านผู้ฟังต้องพิจารณาโดยละเอียด

สำหรับเรื่องละเอียดอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นปัญหาอยู่เสมอ และเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาจริง ๆ เพราะว่าการศึกษาพระธรรมถ้าไม่ศึกษาโดยตลอด หรือถ้าพิจารณาโดยไม่ทั่ว ไม่ละเอียดจริง ๆ อาจจะเข้าใจสภาพธรรมหรือธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงคลาดเคลื่อนได้ ปัญหานี้คือเรื่องของความสงสัย หรือว่าเรื่องของความสันโดษ

เวลาที่สนทนาธรรมเรื่องการปฏิบัติ เรื่องการอบรมเจริญปัญญา การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพื่อที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ มีท่านผู้หนึ่งได้ถามผู้ฟังท่านหนึ่งซึ่งเป็นชาวต่างประเทศว่า รู้สึกอย่างไรเวลาที่ได้ฟังเรื่องสติปัฏฐาน ผู้เป็นพระภิกษุท่านนั้นก็ตอบว่า รู้สึกเห็นด้วยเวลาที่กล่าวถึงการอบรม

เจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่รู้สึกว่าได้เน้นเรื่องของความสงบ หรือว่าความสันโดษ

การที่จะประพฤติปฏิบัติธรรม ต้องเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ และต้องพิจารณาด้วย พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญเรื่องของความสันโดษ เรื่องของความสงบ อย่าลืม พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ แต่พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสัพพัญญุตญาณที่จะรู้ว่า สัตว์โลกสะสมอภยาศัยมาต่าง ๆ กัน ไม่ว่าจะฆราวาสหรือบรรพชิต ซึ่งการเข้าใจธรรม เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ เพราะจะทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติถูก แต่ผู้ที่ศึกษาธรรมและ เข้าใจธรรม ก็มีอุปนิสัย มีอภยาศัยที่สะสมมาต่าง ๆ กัน

ท่านจะพิจารณาอภยาศัยหรืออุปนิสัยของสหายธรรมของท่านก็ได้ บางท่านเป็นผู้ที่สนใจธรรมจริง ๆ แต่สะสมอภยาศัยที่จะเป็นผู้ที่รื่นเริงสนุกสนาน พระผู้มีพระภาค ทรงสรรเสริญเรื่องของความสงบและความสันโดษ แต่สำหรับผู้ที่มีอุปนิสัยว่ารื่น สนุกสนานและสนใจธรรม จะให้บุคคลนั้นฝัน พยายามไปเป็นผู้สันโดษ หรือเป็นผู้สงบ จะได้ไหม ตามความเป็นจริง เรื่องจริง เป็นเรื่องที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่แต่ละ บุคคลสะสมมา ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ด้วยเหตุนี้พุทธบริษัทจึงมีทั้งบรรพชิตและฆราวาส คือ มีภิกษุ มีอุบาสก และ มีอุบาสิกา ในสมัยนี้ ไม่พร้อมทั้ง ๔ เพราะขาดพระภิกษุณี และแม้ผู้ที่เป็นพระภิกษุ แล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงเรื่องการไม่คลุกคลี ยังคงสรรเสริญเรื่องความสันโดษ และความสงบอยู่ ซึ่งถ้าไม่พิจารณาโดยละเอียด อาจจะพยายามทำตาม แต่จะไม่เกิด ประโยชน์อะไรเลย เพราะไม่ใช่อภยาศัยที่แท้จริง

การเป็นผู้ที่สันโดษ ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ซึ่งการสันโดษนั้นมีทั้งในเพศของ บรรพชิตและในเพศของคฤหัสถ์ เป็นเพศที่ต่างกัน สำหรับท่านที่คิดถึงเรื่องความสงบ หรือว่าท่านที่ต้องการจะไปสู่สถานที่ที่สงบสงัด ก็ขอให้พิจารณาว่า ท่านไปเพราะ เหตุใด ไปเพราะว่าอยากจะไปเท่านั้น ไปเพราะว่าชอบความเงียบสงัด ไปเพื่อที่จะ พักผ่อน หรือไปเพราะเข้าใจว่า ถ้าท่านไม่ไปสู่สถานที่เช่นนั้น ท่านก็ไม่สามารถจะ บรรลุมรรคผลนิพพานได้ หรือว่าสติจะเกิดไม่มาก

ถ้าท่านใช้คำว่า ถ้าไม่ไปสติจะเกิดไม่มาก ขอให้พิจารณาว่า ท่านกำลังติดอะไรหรือเปล่า กำลังต้องการอะไรหรือเปล่า เพราะว่าสภาพธรรมกำลังปรากฏ ถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจว่า ปัญญาจะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยทั่ว ไม่ว่าท่านจะกำลังแต่งตัว หรือว่า กำลังประกอบกิจการงานอย่างหนึ่งอย่างใด ในวันหนึ่ง ๆ ถ้าสติไม่เกิดในขณะนั้น อาจจะเกิดในขณะอื่นก็ได้ ไม่จำกัดเวลา และขณะที่สติจะเกิด ก็ไม่มีกฎเกณฑ์ว่า สติจะต้องระลึกที่กายก่อน หรือที่เวทนามาก่อน หรือที่จิตก่อน หรือที่ธรรมในขณะนั้น ก่อน หรือในสถานที่นั้นก่อน

ถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจจริง ๆ ว่า ปัญญาต้องรู้ทั่ว เมื่อต้องรู้ทั่วแล้ว ทำไมไม่ระลึกเดี๋ยวนี้ ขณะนี้ เพราะทุกขณะจิตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

แต่ถ้าท่านต้องการไปสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใด ขอให้คิดว่า มีความติดหรือมีความต้องการหรือเปล่าในขณะนั้น ที่จะไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที ข้อสำคัญที่สุด คือ เมื่อไปแล้ว ศึกษาอะไร เข้าใจอะไรเพิ่มขึ้น หรือว่ามีเวลามากพอที่จะปฏิบัติผิด เข้าใจผิด ซึ่งทำให้ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

และสังเกตดู ท่านที่มักจะกล่าวถึงเรื่องของความสงบ ข้อประพฤตินิปฏิบัติของท่านจะเป็นการจดจ้องอยู่ที่ลมหายใจ ซึ่งปกติทางตาเห็น ทางหูได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายกระทบสัมผัส ทางใจคิดนึก เป็นชีวิตประจำวัน แต่ไม่มีจิตของใครที่จะจดจ้องอยู่ที่ลมหายใจอยู่ได้โดยตลอด เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการเห็น มีการได้ยิน ตามปกติในชีวิตประจำวัน เมื่อไรปัญญาจะเริ่มศึกษาเพื่อที่จะรู้ลักษณะของการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะท่านเหล่านั้นมักหวังว่าจะได้บรรลุธรรมขั้นหนึ่งขั้นใด หรือหวังว่าจะได้บรรลุธรรมผลขั้นใดขั้นหนึ่ง คือ อาจจะบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือยิ่งกว่านั้น คือ เป็นพระสกทาคามี เป็นพระอนาคามี เป็นพระอรหันต์

แต่ถ้าปัญญายังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อย่างหวังถึงการที่จะเป็นแม่พระโสดาบัน เพราะฉะนั้น ตัดผล คือ พระโสดาบันออกไปก่อน ยังไม่ต้องคิดถึงผลขั้นสูง คือ พระโสดาบันบุคคล เพียงผลที่ทำอย่างไรจึงจะประจักษ์ในลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ หรือว่ากำลังได้ยินเสียงที่ปรากฏ กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก เพราะนี่เป็นบันไดขั้นแรกที่จะทำให้ปัญญาเจริญขึ้น

พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดไปสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใด และจะบรรลุมรรคผลนิพพาน เช่น ใน **ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค สามัญญผลสูตร** เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และเสด็จกลับไปแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ได้กระทำอนันตริยกรรม คือ ไม่ได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้ว พระองค์สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอรหันต์บุคคล แม้ในขณะที่กำลังประทับนั่งฟังพระธรรมเทศนาในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ทำไมบุคคลอื่นจะคิดว่า ต้องไปสู่สถานที่หนึ่งทีใด และไม่ใช่แต่เฉพาะพระเจ้าอชาตศัตรู แม้อุบาสกอื่น เวลาที่ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และได้ทูลลาไปประกอบกิจตามหน้าที่ของตน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระภิกษุว่า ถ้าแม้บุคคลนั้นจะนั่งต่อไปอีก และได้ฟังพระธรรมเทศนา ก็สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของ การเข้าใจธรรม เป็นเรื่องของ การอบรมเจริญปัญญา ซึ่งจะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง โดยไม่ต้องหวังถึงการที่จะเป็นพระโสดาบันได้อย่างไรถ้าไม่ไปสู่สถานที่ที่สงัด เพราะถ้าปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏยังไม่ทั่วทราบใด จะไม่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

สำหรับเรื่องความสันโดษ หรือว่าสถานที่ที่สงัดต่าง ๆ จะต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ ซึ่งข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต อรัญญวรรคที่ ๔ อรัญญกสูตร** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ๕ จำพวกนี้ ๕ จำพวกเป็นไฉน คือ ภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะโง่เขลา เพราะหลงมกมาย ๑ ผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร เพราะมีความปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ จึงถืออยู่ป่าเป็นวัตร ๑ ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะเป็นบ้า เพราะจิตฟุ้งซ่าน ๑ ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะรู้ว่าเป็นวัตร อันพระพุทธเจ้าและสาวกแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญ ๑ ถืออยู่ป่าเป็นวัตร เพราะอาศัยความเป็นผู้มีความปรารถนาลมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความเป็นผู้มีความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงามเช่นนั้น ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ๕ จำพวกนี้แล ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ๕ จำพวกนี้ ภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร เพราะอาศัยความเป็นผู้มีความปรารถนาลมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความเป็นผู้มีความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงามเช่นนั้น เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ๕ จำพวกนี้ เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากโค นมส้มเกิดจากนมสด เนยข้นเกิดจากนมส้ม เนยใสเกิดจากเนยข้น หัวเนยใสเกิดจากเนยใส หัวเนยใสชาวโลกย่อมกล่าวว่าเป็นยอด ในจำพวกโครส ๕ เหล่า นั้น ฉันทใด บรรดาภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ๕ จำพวกนี้ ภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะอาศัยความเป็นผู้มีความปรารถนาลมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความเป็นผู้มีความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงามเช่นนั้น เป็นเลิศ ประเสริฐ เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ๕ จำพวกนี้ ฉันทนั้นเหมือนกัน ฯ

จบ สูตรที่ ๑

๑๐๖๒

ผู้ที่ไปอยู่ป่า หรือคิดจะไป หรือต้องการที่จะไป ควรจะพิจารณาพระสูตรนี้ว่า ท่านไปเพราะเหตุใด เพราะว่าผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร มี ๕ จำพวก

จำพวกที่ ๑ เป็นผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะโง่เขลา เพราะหลงมกมาย

จะรู้ได้อย่างไรว่าอยู่ในจำพวกนี้หรือไม่ ถ้าไม่เข้าใจเรื่องสติ เรื่องสติปัญญาน คือ อารมณ์ที่สติจะระลึก รู้ เรื่องการที่จะพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้รู้ ว่า ขณะใดสติระลึกที่ลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้ ขณะใดสติระลึกที่ลักษณะของรูปธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะที่กำลังเห็น ถ้าไม่ศึกษา ไม่พิจารณาให้เข้าใจจริง ๆ ให้เห็นประโยชน์อย่างถ่องแท้ เพียงแต่คิดว่าอยากจะไป ต้องการที่จะไป จะเป็นจำพวกที่ ๑ ใหม่ ที่เป็นผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะโง่เขลา เพราะหลงมกมาย

บางท่านก็ไม่ฟัง ไม่พิจารณาในข้อปฏิบัติ ไปก่อนโดยที่ไม่รู้ว่าไปทำไม และเมื่อไปแล้ว ก็อาจจะปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งไม่ใช่การอบรมเจริญสติปัญญานที่ระลึก ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ย่อมไม่เกิดปัญญาที่จะรู้ลักษณะของธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง โดยถูกต้อง

ที่ถูกต้องแล้วควรจะพิจารณาว่า ไปเพราะอะไร มีความเข้าใจพอหรือยังที่จะไป บางท่านอาจจะได้ฟังธรรมพอสมควร และก็อยากจะไป เพราะเป็นผู้มีอัธยาศัยที่จะต้องการผล เพราะฉะนั้น เมื่อได้ฟังธรรมพอสมควรแล้วก็ไป อย่าลืม บุคคลจำพวกที่ ๒ คือ

มีความปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ จึงถืออยู่ป่าเป็นวัตร

สำหรับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน บางท่านเห็นคุณหัสถ์สรรเสริญผู้ที่อยู่ป่า เพราะฉะนั้น ก็มีความปรารถนาที่จะได้รับการสรรเสริญ หรือบางท่านเห็นว่า ผู้ที่อยู่ป่าเป็นผู้ที่ได้ลาภ จึงไปสู่ป่าเพื่อต้องการได้ลาภ นั่นเป็นเรื่องของความปรารถนาลามก คือ ความปรารถนาในลาภ ในยศ ในชื่อเสียง ในสักการะ เป็นเหตุให้อยู่ป่าจำพวกหนึ่ง

สำหรับผู้ที่ศึกษาธรรมพอประมาณ และต้องการผลโดยรวดเร็ว พิจารณาบ้าง หรือเปล่าว่า มีความอยากอะไรหรือเปล่า อาจจะไม่ใช่อยากได้ลาภ ยศ สรรเสริญสักการะ แต่ต้องการผล ต้องการสติมาก ๆ คิดว่าถ้าไม่ได้อยู่ในที่สงบเช่นนั้น สติย่อมเกิดน้อย ซึ่งท่านผู้ฟังบางท่านอาจจะประสพด้วยตนเองว่า ดูเหมือนว่าจะเป็นอย่างจริง เพราะวันใดที่ไม่มีกิจธุระมาก หรือว่าขณะใดที่ไม่มีแขกไปมาหาสู่มาก หรือว่าวันใดบังเอิญอยู่ในห้องเพียงคนเดียว หรือว่าบังเอิญตื่นขึ้นกลางดึก สติดูเหมือนจะเกิดมากกว่าขณะอื่น แต่อย่าลืม สัมมาสติ ต่างกับสมาธิ หรือว่าความต้องการ

สำหรับบางท่านซึ่งมีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน และยังเป็นผู้ที่สังเกตว่า ยามใดสติเกิดมาก เป็นสัมมาสติจริง ๆ เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่มี ความตั้งใจ และขณะนั้นก็ระลึกรู้ คือ ระลึกศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏด้วย แต่อย่าลืมที่จะสังเกตต่อไปว่า มีความติดหรือมีความพอใจในขณะนั้น ในยามนั้นบ้างหรือเปล่าว่า ถ้าเป็นยามนั้นแล้วสติมักจะเกิด

เรื่องของความต้องการนี้จะละเอียดมาก แม้ว่าสติจะเกิดมาก และปัญญาจะพิจารณา รู้ลักษณะของสภาพธรรม แต่อย่าลืมว่า ต้องมีธรรมที่กั้นความปรารถนา หรือความต้องการที่จะให้มีสติมาก ๆ อย่างนั้นอีก สมมติว่ามีท่านที่สติปัฏฐานเกิดมาก ในขณะที่กราบพระ เพราะฉะนั้น อาจจะอยากกราบอีก หรือพอเริ่มจะกราบก็รู้สึกได้ว่า เวลสติคงจะเกิดอีกมาก ๆ บางท่านก็อาจจะเป็นอย่างอื่น ขณะอื่น ระยะเวลาอื่น เหตุการณ์อื่นก็ได้ และเป็นผู้ที่มีความสังเกตว่า ถ้าเป็นในขณะนั้นสติจะเกิดมาก แต่ความติดหรือความต้องการในขณะนั้นมีบ้างหรือเปล่า หรือว่าเป็นเรื่องละ

นี้เป็นเรื่องละเอียดที่จะต้องสังเกต

และอะไรจะเป็นเครื่องทำลายความต้องการสติที่จะให้เกิดมาก เพราะในขณะนั้นเป็นลักษณะของความติดชนิดหนึ่ง แต่เป็นความติดอย่างละเอียด ธรรมประการเดียวที่จะละความปรารถนา ความติด หรือความพอใจ แม้ในขณะเวลานั้น เหตุการณ์นั้น เป็นเวลาที่สติจะเกิดมาก ก็คือ แม้ในขณะอื่นสติก็จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ทันที มิฉะนั้นแล้วจะมีความพอใจใคร่ที่จะทำสิ่งนั้นบ่อย ๆ เพื่อจงใจให้สติรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้นาน ๆ ซึ่งถ้าเป็นโดยลักษณะนั้น ก็มีเครื่องกั้นอย่างละเอียดที่ไม่สามารถละทิ้งความพอใจ หรือว่าความต้องการสติและปัญญาได้

การที่จะละคลายได้จริง ๆ คือ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม สติระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ เพื่อให้สติมีกำลังขึ้นที่จะรู้จริง ๆ ว่า นามธรรมไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็เป็นแต่เพียงนามธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่แต่เฉพาะนามธรรมในที่บางแห่ง หรือว่าในบางเหตุการณ์ เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมต้องละเอียดจริง ๆ แม้แต่ข้อความในบางพระสูตรที่ว่า เมื่อภิกษุอยู่ในสถานที่ใดในเสนาสนะใด และกุศลธรรมเกิดมาก อกุศลเกิดน้อย ก็ควรจะอยู่ในที่นั้น

ถ้าเพียงผิวเผิน ก็คงจะติด อยากจะอยู่ด้วยความต้องการ ต่อเมื่อใดเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ โดยละเอียด โดยทั่ว จะรู้ว่า เพราะการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานโดยละเอียดโดยทั่วเท่านั้น จึงจะละความติด หรือความพอใจ แม้ในสถานที่ซึ่งเข้าใจว่าเมื่ออยู่ที่นั่นแล้วสติจะเกิดมาก หรือว่ากุศลธรรมจะเจริญขึ้น

เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาโดยละเอียด ถ้าใครตอบว่า ไปเพราะว่าสติจะเกิดมาก หมายความว่า เป็นผู้ที่ถูกความปรารถนา หรือว่าถูกความอยากครอบงำ เพราะหวังผลอย่างหนึ่งอย่างใด ถ้าเป็นผู้ที่ไม่หวังลาภ ยศ สรรเสริญ ก็หวังผล คือ รู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่ว่าผล คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรม จะเกิดได้ต่อเมื่อปัญญาคมกล้าจริง ๆ ที่รู้ว่า ขณะใดที่เห็น เป็นเพียงนามธรรม เป็นธาตุรู้ชนิดหนึ่ง และสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่สามารถจะปรากฏทางตาเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ในขณะที่สติเกิด

นี่เป็นการตรวจสอบการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ที่จะทำให้เกิดความติดหรือความพอใจในผล ซึ่งต้องเป็นผู้ที่ไม่ได้หวังผล แต่เจริญเหตุ คือ เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจนกว่าปัญญาจะรู้ทั่ว

สำหรับบุคคลจำพวกที่ ๓ ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะเป็นบ้า เพราะจิตฟุ้งซ่านอยู่บ้านไม่ได้ เพราะจิตใจผิตปกติ ก็ออกจากบ้านเร่ร่อนไปสู่อุปัฏฐา

จำพวกที่ ๔ ถืออยู่ป่าเป็นวัตรเพราะรู้ว่า เป็นวัตรอันพระพุทธเจ้าและสาวกแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญ

นี่เป็นผู้ที่อยากจะปฏิบัติ อยากจะทำดี แต่ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ ว่าอยู่ป่าเพื่ออะไร อยู่แล้วได้อะไร เป็นข้อปฏิบัติที่ถูก หรือข้อปฏิบัติที่ผิด ถ้าอยู่แล้วปฏิบัติผิด ไม่มีประโยชน์เลย ถ้าไม่อยู่ป่า แต่มีการศึกษาให้เข้าใจโดยละเอียดจนกระทั่งสามารถอบรมเจริญปัญญาโดยถูกต้อง ย่อมดีกว่าผู้ที่ไปสู่อุปัฏฐาแล้วปฏิบัติผิด

สำหรับประการสุดท้าย คือ ผู้ที่ถือว่าอยู่ป่าเป็นวัตร เพราะอาศัยความเป็นผู้มี ความปรารถนาน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความเป็นผู้มี ความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงามเช่นนี้ นี่เป็นผู้ที่เลิศ ประเสริฐ เป็นประธาน สูงสุดของภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตรทั้ง ๕ จำพวก

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังก็พิจารณา อย่าลืมข้อ ๕ ที่จะพิจารณาว่า เพราะความเป็นผู้มี ความปรารถนาน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความเป็นผู้มี ความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงาม คือ ข้อปฏิบัติเช่นท่านพระมหากัสสปะผู้เลิศในอุตถาคตคุณ

ท่านเป็นอย่างนี้หรือเปล่า ถ้าไม่เป็นและจะไปสู่อุปัฏฐา ถ้าไม่ใช่ข้อที่ ๕ ก็ต้องเป็นข้อหนึ่งข้อใดในอีก ๔ ข้อ ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานต้องเป็นผู้ที่ตรงต่อสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งในเรื่องของความสันโดษ ข้อความใน **สมังควลลิตานี อรรถกถาทิฆนิกาย สามัญญผลสูตร** อธิบายสันโดษ ๑๒ อย่าง เป็นความสันโดษในเรื่องของจีวร ๓ อย่าง ในเรื่องของบิณฑบาต ๓ อย่าง ในเรื่องของเสนาสนะ ๓ อย่าง ในเรื่องของยารักษาโรคอีก ๓ อย่าง รวมเป็นสันโดษ ๑๒ อย่าง

ท่านผู้ฟังที่จะไปอยู่ป่า จะต้องเป็นผู้มีความปรารถนาล้น และมีความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงบ

สำหรับบรรพชิต ผู้ที่สันโดษจริง ๆ ประกอบด้วยสันโดษ คือ ยินดีด้วยปัจจัย ตามมี ตามกำลัง ตามสมควร ควรครองบริวาร ๘

ที่จะไปอยู่ป่า ก่อนที่จะไปก็ควรจะต้องรู้ว่า มีความสันโดษจริง ๆ อย่างนี้หรือเปล่า คือ ควรครองบริวาร ๘ ได้แก่ จีวร ๓ ผืน บาตร ๑ มีดตัดไม้ชำระฟัน ๑ กล่องเข็ม ๑ กายพันธน์ คือ ผ้าพันกาย ซึ่งบางท่านหมายถึงประคตเอว ๑ หม้อกรองน้ำ ๑ นี่คือ ผู้สันโดษในบริวาร ๘

ต่อไปเป็นภาษาบาลีซึ่งมีใจความว่า จีวร ๓ บาตร ๑ มีดโกนหรือมีดเล็ก ๑ เข็ม ๑ ผ้ารัดอกหรือประคตเอว ๑ รวมทั้งหม้อกรองน้ำอีก ๑ เป็น ๘ เหล่านี้เป็น บริวารของภิกษุผู้ประกอบความเพียร เพื่อละภัยในสังสาระ

ถ้าเป็นได้อย่างนี้ได้จริง ๆ ก็ควรแก่การที่จะไปอยู่ป่า แต่สำหรับภิกษุที่มีความ สันโดษน้อยกว่านั้น คือ มีความต้องการมากกว่านั้น เป็นผู้มีความสันโดษในบริวาร ๘ คือ

เมื่อเข้าไปสู่เสยยาที่นอน ควรใช้เครื่องลาดที่ปูอยู่ในที่นั้น ๆ

สำหรับผู้มีความสันโดษในบริวาร ๑๐ เพิ่มผ้าปูนั่ง หรือท่อนหงายที่ใช้เป็นที่นอน อีก ๑ สำหรับผู้มีความสันโดษในบริวาร ๑๑ มีไม้เท้า หรือมีหม้อน้ำมันเพิ่มขึ้น สำหรับผู้ถือบริวาร ๑๒ มีร่มหรือรองเท้าเพิ่มขึ้น

ในผู้ถือบริวารเหล่านี้ คือ บริวาร ๘ หรือบริวาร ๙ บริวาร ๑๐ บริวาร ๑๑ บริวาร ๑๒ เฉพาะภิกษุผู้ถือบริวาร ๘ เท่านั้น ชื่อว่าผู้สันโดษ นอกจากนี้ไม่ชื่อว่า สันโดษ แต่ยังไม่เรียกว่า มักมาก หรือเลี้ยงยาก หรือมหาภากา คือ เป็นผู้มีการะมาก

แสดงให้เห็นว่า ถ้าเป็นผู้ที่สันโดษอย่างนี้จริง ๆ สมควรที่จะอยู่ป่า

ข้อความในพระไตรปิฎกมักจะอุปมาผู้สันโดษเหมือนกับนก เมื่อได้จิกกินผลไม้ ที่ต้นไม้แล้วก็จากต้นไม้ขึ้นไปโดยที่ไม่กังวลว่า ผลไม้ต้นนี้สำหรับกินวันนี้ หรือผลไม้ต้น นี้สำหรับกินวันพรุ่งนี้ และเวลาที่ต้นไม้ที่กินนั้นหมดผลแล้วก็ไม่หวั่น ไม่หวง ไม่เยื่อใยใน ต้นไม้ต้นนั้นเลย ปรารถนาจะไปสู่ทิศใด ก็บินไปด้วยปีกของตนในทิศนั้น

สำหรับผู้ที่มีบริวาร ๘ หรือว่าเป็นผู้ที่สันโดษ ก็ย่อมจะไปสู่ทิศต่าง ๆ ได้โดยง่าย และสามารถที่จะอยู่ป่าได้ด้วยความปลอดภัยน้อยจริง ๆ

ข้อความต่อไปได้แสดงว่า

ผลของการอยู่ป่า คือ การละนิวรณ์ เป็นปัจจัยสมบัติส่วนหนึ่งของภิกษุผู้อยู่ป่า

แสดงให้เห็นว่า ถ้าอยู่ในที่สงัด หรือสามารถที่จะอยู่ในที่สงัดได้ จิตใจของผู้มักน้อยสันโดษอย่างนั้น ย่อมจะสงบจนกระทั่งสามารถบรรลุฌานจิตขั้นต่าง ๆ ได้ ถ้าเป็นผู้ที่มีเหตุสมควรแก่การที่จะได้บรรลุฌาน และยังสามารถบรรลุอิทธิทธิต่าง ๆ ได้ เพราะว่าเสนาสนะเหล่านั้น เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า ที่แจ้ง ลอมฟาง เป็นที่ที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีความสันโดษจริง ๆ ที่จะอยู่ ไม่ใช่หมายความว่า จะไปเพราะต้องการความสงัดเพื่อที่จะได้ผล แต่ต้องเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยจริง ๆ สถานที่ต่าง ๆ เหล่านั้นจึงจะเหมาะสม เพราะสามารถที่จะทำให้จิตสงบถึงขั้นฌานจิต และบรรลุธรรมตั้งแต่ขั้นฌานจนกระทั่งถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ข้อความใน **สมังคผลวิลาสินี อรรถกถา** อธิบาย เสนาสนะ เหล่านี้ คือ

คำว่า ป่า หมายถึงสถานที่นอกเสาเขื่อน คือ วัดออกจากบ้านไป ๕๐๐ ไร่

คำว่า โคนไม้ คือ โคนไม้ที่สงัด มีร่มเงาชิด

คำว่า ภูเขา คือ หินเป็นแท่ง

ข้อความต่อไปมีว่า

เพราะในที่นี่ จิตของผู้ที่อยู่ในที่นั้น เมื่อใช้น้ำที่บ่อน้ำ แล้วนั่งได้เงาไม้เย็น ๆ เหลียวดูทิศต่าง ๆ ตัวถูกลมเยือกพัดอยู่ ย่อมแน่วแน่ มีอารมณ์เป็นหนึ่ง

ใครก็ตามที่ไปอยู่ในป่า ก็ย่อมจะได้ใช้น้ำที่บ่อน้ำ นั่งได้เงาไม้ มีลมอ่อน ๆ พัด ทำให้จิตสงบแน่วแน่ ไม่มีเรื่องกังวลวุ่นวาย

คำว่า กนฺทรี คือ ชอก แยกศัพท์ว่า อักษร ก ย่อจาก อุทก แปลว่า น้ำ หมายถึงส่วนหนึ่งของภูเขาที่มีน้ำซับไหลอาบด้วยน้ำ และน้ำกระเซ็นอยู่ ชื่อกันทระ คือ ชอก ซึ่งบางท่านเรียกว่า นทีตุมพะ ตะพังแม่น้ำก็มี นทีกฺขชะ แอ่งน้ำก็มี

ซึ่งในที่นั้นก็มียุทราที่เหมือนแผ่นดิน มีชฎาป่า ข้างบนเหมือนเพดานแก้วมณี มีลำธารเหมือนท่อนแก้วมณีไหลไป เพราะฉะนั้น ที่นั่นก็เป็นสถานที่เจียบสงบ ร่มเย็น โดยมากท่านเหล่านั้นก็ดื่มด่ำที่ควรดื่ม ลูบตัวให้เย็นชื่น เอาผ้าบังสุกุลปูนั่ง และอบรมจิตให้สงบมั่นคง

สำหรับ คำว่า ถ้ำ คือ คิริคูหา หมายถึงช่องใหญ่ในระหว่างภูเขา ๒ ลูก หรือช่องใหญ่เหมือนอุโมงค์ในภูเขาลูกหนึ่ง

ลักษณะของป่าช้า คือ ที่ที่มนุษย์ไม่ค่อยเข้าไป

ลักษณะของป่าช้า คือ วนปตฺถ เป็นที่ที่เปลี่ยว เป็นชื่อของเสนาสนะที่ไกลสุด ๆ

สำหรับลักษณะของที่แจ้ง คือ ที่ไม่มีอะไรมุง

สำหรับลักษณะของลอมฟาง คือ ปลาลปฺปญฺช แปลว่า ลอมฟาง

เวลาที่คนรื้อขนฟางจากฟางกองใหญ่ และทำที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกับเพิง ภาษาบาลีใช้คำว่า ปลาลปฺปญฺช เป็นลอมฟาง ซึ่งบางครั้งพระภิกษุท่านเอาฟางใส่เบื่องบนกอกไม้ นั่งภายใต้ลอมฟาง ทำสมณธรรม นี่เป็นสถานที่สงบสงัดสำหรับผู้ที่มีอธิยาศัยเช่นนั้นจริง ๆ

เพราะฉะนั้น เรื่องของการที่จะสรรเสริญ หรือการที่จะไม่พิจารณาและคิดว่าการอยู่ปานนั้นดี ก็ต้องดูว่า อยู่ป่าแล้วได้ประโยชน์อะไร เกิดความรู้ ความเข้าใจในสภาพธรรมถูกต้อง หรือว่าผิดพลาดคลาดเคลื่อน

๑๐๖๓

ถ. เรื่องของการติดที่อาจารย์ได้กล่าวมา ฟังแล้วดูวอกวนไม่ค่อยเข้าใจ ในเมื่อรู้ว่าสถานที่หนึ่งที่ได้ไปแล้วกุศลจิตเกิดขึ้นบ่อย หรือเกิดมาก ก็ควรที่จะไป จะถือว่าติดได้อย่างไร

ส. ควรจะอยู่ในสถานที่นั้น และอบรมเจริญปัญญา พร้อมกันนั้นต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะรู้ว่า เป็นผู้ติดในสถานที่นั้นหรือเปล่า การศึกษาธรรมต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ แม้แต่การที่สถานที่นั้นเป็นที่ที่เหมาะสม ที่ควร ที่อยู่แล้วกุศลจิตเจริญ ก็ยังต้องเป็นผู้อบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะรู้ว่า มีความติด มีความพอใจในสถานที่นั้น หรือเปล่า มีความเข้าใจผิด หรือว่าเป็นอภิปิณฑลจริง ๆ

ถ. อย่างนี้จะเรียกว่า ติด หรือว่าสมควรก็ได้

ส. ขอประทานโทษ ยังไม่ต้องไปสู่สถานที่นั้น เช่น ท่านผู้ฟังซึ่งอยู่ที่บ้าน ตามปกติ มีชีวิตประจำวันตามปกติ และวันหนึ่งวันใดสติปัฏฐานเกิดมาก ท่านอาจจะพิจารณาและรู้สึกว่าเป็นเพราะท่านอยู่คนเดียว หรือเป็นเพราะไม่ค่อยมีกิจธุระการงาน หรือเป็นเพราะเป็นเวลาดีกสัจไม่มีเสียงวุ่นวายจอแจ และสติปัฏฐานก็เกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมได้ทางตา ทางหู แล้วแต่ในขณะนั้นจะเป็นสภาพธรรมใด แม้อย่างนั้นก็ตาม สติปัฏฐาน คือ การพิจารณาที่จะต้องรู้ว่า มีความติด มีความอยาก มีความพอใจที่จะให้เหตุการณ์อย่างนั้น ๆ เกิดขึ้นอีกหรือเปล่า

เพราะว่าการอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องชัดเกลา และเป็นเรื่องรู้ อย่าลืม ขณะใดที่ติด มีความอยากนิดหน่อย ต้องการผลบ้าง ขณะนั้นสติไม่ได้ ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นเครื่องกันโดยไม่รู้ตัวเลย และที่จะละเครื่องกันนั้นได้ ก็ต่อเมื่อไม่สนใจว่าจะต้องเป็นเหตุการณ์อย่างนั้น เป็นเวลานั้น หรือเป็นเรื่องนั้น เป็นจิตนั้น แต่เป็นเดี๋ยวนี้เองที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือกำลังคิดนึก เพราะฉะนั้น ที่

จะไม่ติดในเหตุการณ์ ในสถานที่ หรือว่าในบางโอกาส ก็โดยการที่สตรีกู้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ทันที นี่คือการละความติด

แต่จะมีความติด ถ้าไม่พิจารณาโดยละเอียด เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมจึงไม่ผิวเผิน และมีสมาธิปฏิบัติ คือ เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาด้วยความเป็นผู้ตรง มีฉะนั้นแล้ว ถ้าพบข้อความที่ว่า พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญความสันโดษ หรือว่าความสงัด แต่ว่าอภยาศัยของท่านจริง ๆ เป็นอย่างไร ทำได้ หรือพยายามฝันที่จะทำ โดยคิดว่า พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ แต่ว่าอภยาศัยจริง ๆ ของท่านไม่ได้เป็นอย่างนั้น ซึ่งอภยาศัยจริง ๆ ของบุคคลที่จะเป็นอย่างนั้นได้ ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญา มาแล้วในอดีตพอสมควร พร้อมทั้งอภยาศัยที่ชอบความสงัดด้วย

ถ. สถานที่แห่งหนึ่งแห่งใด บางแห่งไปอยู่แล้วสติเกิดมาก บางแห่งไปอยู่แล้วสติเกิดน้อย เมื่อรู้อย่างนี้ เข้าใจอย่างนี้ ก็ไปสู่สถานที่ที่สติเกิดบ่อย ๆ ย่อมเป็นการสมควร จะถือว่าเป็นการติดได้อย่างไร

ส. อยากไป ใช่มั้ย ก่อนอื่น ขณะใดที่สติไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมขณะนี้ เดียวนี้ อยากไป ใช่มั้ย

ถ. ก็ขณะนี้ เดียวนี้ บางที่สติไม่เกิด

ส. เพราะฉะนั้น แทนที่จะอบรมโดยการระลึกเพื่อต่อไปสติจะได้เกิด แม้ในขณะนี้ ก็กลับเปล่า ใช่มั้ย แต่ถ้าเป็นผู้ที่พร้อมที่จะให้ปัญญารู้ทั่วจริง ๆ ก็ต้องไม่ว่านามใด รูปใด

เวลาโกรธ เวลาขัดใจ เวลาตระหนี่ เวลาวิหิงสา เวลาคิดเรื่องธุรกิจการงาน เวลาหนึ่งเวลาใดก็ตาม ถ้าปัญญายังไม่สามารถจะรู้ทั่วจริง ๆ ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพนามธรรมชนิดหนึ่ง ๆ เพียงชั่วขณะเดียวเท่านั้นที่เกิดขึ้นและดับไป ๆ ก็ไม่สามารถที่จะเป็นพระอริยสาวก เป็นพระโสดาบันได้เลย

ท่านผู้ฟังกำลังกระทบสิ่งที่แจ้ง ชั่วในขณะที่แจ้งปรากฏขณะเดียวและดับ ท่านผู้ฟังกำลังเห็น ชั่วขณะที่กำลังเห็นเป็นขณะเดียวและดับ ชั่วในขณะที่กำลังได้ยิน ท่านผู้ฟังกำลังได้ยินเพียงขณะเดียวและดับ ต้องรู้ทั่วอย่างนี้จริง ๆ ในชีวิตจริง ๆ ของ

แต่ละบุคคล จึงจะสามารถดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้น จึงทรงแสดงสติปัฏฐานไว้โดยละเอียด เพื่อเป็นหนทางที่จะละอภิชฌาและโทมนัส

การที่จะไปอยู่ป่า เป็นผู้ที่ยาก ไม่ใช่ในลาภ ยศ สรรเสริญก็จริง แต่เป็นผู้ที่ต้องการผลอย่างหนึ่งอย่างใดหรือเปล่า แม้แต่ผลนั้นคือต้องการให้มีสติมาก ก็เป็นเครื่องกันไม่ให้ปัญญาฐานามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้เองซึ่งจะต้องรู้ และวิธีที่จะรู้ ถ้าสติไม่เจริญขึ้นในขณะนี้ เมื่อไรจะรู้ เพราะถ้าจะไปสู่ที่สงบ ในขณะนี้ก็ไม่รู้ แต่ที่จะรู้ในขณะนี้ได้ เพราะอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน

ถ. ก็จริงอยู่ ถ้าขณะนี้สติเกิดขึ้นได้ พิจารณาเดี๋ยวนี้ได้ แต่บางสถานที่อยู่ แล้วสติไม่เกิด และก็รู้ว่า สถานที่บางแห่งไปอยู่แล้วสติเกิด

ส. รู้ว่าสถานที่บางแห่งสติไม่เกิด ใช่ไหม แต่ว่าขณะนั้นอยู่ที่นั่นเพราะเหตุปัจจัย ใช่หรือไม่ใช่ เมื่ออยู่ที่นั่นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะไม่ให้อยู่ที่นั่นก็ไม่ได้ เพราะว่าอยู่แล้ว ใช่ไหม

ถ. แต่โอกาสที่จะปลีกไปจากที่นั่นได้ ก็ควรปลีกไป

ส. ขณะนั้นอยู่แล้ว ใช่ไหม สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที เป็นทางที่จะอบรมปัญญาให้รู้ทั่ว อย่าลืมคำว่า รู้ทั่ว

ขอให้ท่านผู้ฟังพิจารณาถึงความละเอียดของการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ที่ว่าแม้ว่าจะระลึกชาติได้ เห็นว่าตายจากชาตินี้แล้วก็ไปเกิดชาตินั้น มีสภาพเปลี่ยนไป ๆ แต่ละภพ แต่ละชาติ ความรู้สึกว่าเป็นตัวตนยังเหนียวแน่น ยังอยู่เต็มบริบูรณ์ ยังไม่หมดไปแม้ว่าจะระลึกชาติได้ แต่การอบรมเจริญปัญญาที่จะละความเป็นตัวตน ต้องเป็นปัญญาที่คม ละเอียดจริง ๆ จนสามารถที่จะดับความละเอียดของการที่ยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตน แม้ว่าจะระลึกชาติได้

เพราะฉะนั้น ให้เห็นความละเอียดของการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ซึ่งต้องอาศัยปัญญาที่ละเอียดจริง ๆ เท่านั้น ที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน จนสนิท จนไม่เกิดอีกเลย ซึ่งเป็นหนทางเดียว คือ ต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมทั่วจริง ๆ เมื่อทั่วจริง ๆ แล้ว การเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติ ไม่กั้นการเจริญขึ้นของ

ปัญญา แต่การที่คิดว่าบางสถานที่สติเกิดมาก ปัญญาเกิดมาก ความคิดอย่างนี้จะกั้นการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน และกั้นความเจริญขึ้นของปัญญา

ยังจะเลือกสถานที่ที่จะกั้นการเจริญขึ้นของปัญญา หรือว่าจะอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะรู้ทั่ว จนสามารถที่จะดับความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน แม้ว่า จะระลึกชาติได้

ถ. เมื่อรู้อยู่แล้วว่า สถานที่บางแห่งอยู่แล้วสติปัฏฐานเกิดบ่อย จะว่ากั้นปัญญาได้อย่างไร เมื่อสติปัฏฐานเกิด ปัญญาก็เกิด จะกั้นปัญญาได้อย่างไร

ส. ถ้าท่านผู้ฟังไปจริง ๆ จะทราบชัดหรือเปล่า

ถ. ก่อนไปอาจมีความติดอยู่ เมื่อไปอยู่แล้วสติปัฏฐานเกิด ก็พิจารณา สภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะนั้นปัญญาก็เจริญขึ้น ความติดภายหลังที่ สติปัฏฐานเกิด คงจะไม่มี

ส. ที่ว่าปัญญาเจริญ น้อยหรือมาก

ถ. แล้วแต่การพิจารณา

ส. อาจจะทำให้เข้าใจว่ามากเกินไป แต่อย่าลืมว่า การคิดที่จะไปอยู่ใน สถานที่จำกัด รู้บางนามบางรูปจำกัด และเข้าใจว่ารู้มาก ถ้าเทียบกับการที่สติระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั้งหลายในชีวิตประจำวัน สิ่งที่เราเข้าใจว่ารู้นั้น เมื่อเทียบแล้วก็คือรู้น้อย ไม่พอที่จะละกิเลสได้ เพราะไม่สามารถรู้ลักษณะของ นามธรรมและรูปธรรมซึ่งกำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ในคราวก่อนเป็นเรื่องความสันโดษของบรรพชิต ซึ่งก็ต้องมีความสันโดษของ คฤหัสถ์ด้วย สำหรับผู้ที่ต้องการอบรมเจริญปัญญาที่จะขัดเกลาและดับกิเลส เมื่อมี ความรู้ความเข้าใจในสภาพธรรมยิ่งขึ้น สภาพธรรมที่เป็นกุศลธรรมที่เป็นอนัตตาก็มี ปัจจัยที่จะเกิดขึ้นปฏิบัติกิจของสภาพธรรมนั้น ๆ ที่จะขัดเกลากิเลส แม้ในเพศของ คฤหัสถ์

การพิจารณาธรรมที่จะประพฤติปฏิบัติได้จริงไม่คลาดเคลื่อน เป็นเรื่องของการ อบรมจริง ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะสามารถแก้ไข หรือเปลี่ยนการสะสมซึ่งมี

มาในอดีตเนิ่นนานมาเป็นกับ ๆ โดยการให้โทษหมดไปทันที หรือโทษหมดไปทันที หรือโทษหมดไปทันทีได้ แต่อาศัยการฟังพระธรรมและพิจารณาจริง ๆ กับสภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏกับแต่ละบุคคล ไม่ใช่เป็นผู้ที่หลอกตัวเอง หรือว่าหวังผลจนกระทั่งลืมว่า ใจจริง ๆ ที่สะสมมาเป็นอย่างไร

เช่น ในเรื่องของสันโดษ สันโดษที่จะพอใจในสิ่งที่มีจนกระทั่งสามารถจะความพอใจ การติด การยึดในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งสามารถไปสู่เพศบรรพชิต ซึ่งจะเห็นได้ว่า ต้องมีความสันโดษพอสมควรจากชีวิตของคฤหัสถ์ ก่อนที่จะไปสู่ความสันโดษในเพศของบรรพชิตได้อย่างแท้จริง และแม้เพศบรรพชิตก็ยัง มีผู้ที่ศึกษาอบรมประพฤติปฏิบัติธรรมจนกระทั่งมีความสันโดษเพิ่มขึ้น จนบางท่านสามารถที่จะประพฤติปฏิบัติโดยบรมสันโดษจริง ๆ คือ ยิ่งกว่าสันโดษทั่วไป

เพราะฉะนั้น การประพฤติปฏิบัติอบรมเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวัน จะทราบว่า ความสันโดษนั้นจะต้องเป็นอหยาศัย ไม่ใช่เพียงการต้องการไปสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใดและคิดว่าเมื่ออยู่ในที่นั้นสามารถจะสันโดษได้ แต่แท้จริงแล้ว จิตใจยังเป็นผู้ที่ยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ซึ่งทุกท่านต้องพิจารณาตามความเป็นจริง เทียบเคียงกับสันโดษของบรรพชิตว่า แม้ในชีวิตของฆราวาส ในชีวิตของคฤหัสถ์ที่ท่านเริ่มจะสันโดษด้วยปัญญาที่ได้ฟังธรรมและอบรมเจริญสติปัฏฐานบ้างแค่ไหน

สำหรับสันโดษของบรรพชิต ๑๒ อย่าง ซึ่งเป็นไปในจีวร ๓ ปิณฑบาต ๓ เสนาสนะ ๓ ยารักษาโรค ๓ เพื่อท่านผู้ฟังจะได้เปรียบเทียบกับสันโดษในชีวิตของท่านซึ่งเป็นคฤหัสถ์ว่า สามารถที่จะน้อมปฏิบัติตามได้เพียงใด

สำหรับสันโดษในจีวร ๓ คือ

๑. ยินดีในจีวรเท่าที่ได้มา
๒. ยินดีในจีวรตามกำลังของตน
๓. ยินดีในจีวรตามควร

นี้สำหรับบรรพชิต แต่สำหรับคฤหัสถ์ก็เปลี่ยนจากจีวรเป็นเรื่องของเครื่องแต่งตัว สำหรับบรรพชิต ยินดีในจีวรเท่าที่ได้มา จีวรที่บรรพชิตทั้งหลายครอง ต่างกันโดยสี โดยคุณภาพ และโดยขนาด แต่ถ้าท่านผู้ใดเป็นผู้ที่สันโดษ ไม่ว่าจะเป็ยสีใดซึ่งเป็นไปตามพระวินัยบัญญัติ ไม่ว่าจะเป็ยจีวรที่ประณีตหรือว่าจีวรที่หยาบ ท่านรับจีวรที่ได้และครองจีวรที่ได้โดยไม่ปรารถนาจีวรอื่นอีก และถึงแม้ว่าจะได้มา ท่านก็ไม่ยินดีเพราะว่าท่านมีแล้ว ท่านยินดีในสิ่งที่มีพอสำหรับจะใช้แล้ว เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะได้ท่านก็ไม่รับ หรือเมื่อได้แล้วก็สละ ถวายแก่ภิกษุรูปอื่น นี่เป็นบรรพชิต

สำหรับฆราวาส ก่อนที่จะไปสู่ป่าด้วยความหวัง หรือคิดเข้าใจว่า สติปัญญาจะเกิดมาก ก็ควรที่จะได้พิจารณาตามความเป็นจริงว่า ในเรื่องของเครื่องแต่งตัวมีความรู้สึกลดน้อยลงบ้างหรือยัง บางท่านมีเครื่องแต่งตัวมากจริง ๆ ถ้าหมุนเวียนเปลี่ยนไปใช้เป็นเดือน สองเดือน หรือสามเดือน ก็ยังไม่ทั่ว แต่ถ้าเริ่มมีความสันโดษเกิดขึ้นบ้างทีละเล็กทีละน้อย โดยไม่ฝืน เพราะว่าได้ศึกษาธรรมและมีความเข้าใจธรรม ท่านอาจจะเริ่มรู้สึกตัวว่า ที่มีอยู่มากเกินไป พร้อมทั้งจะสละให้บุคคลอื่นได้โดยง่าย หรือว่าเก็บไว้เพียงเท่าที่จำเป็นที่จะต้องใช้ในโอกาสต่าง ๆ นี่ก็แสดงให้เห็นถึงการเริ่มที่จะยินดีพอใจตามสมควร หรือตามที่ได้ หรือว่าตามที่มีอยู่

ผู้ที่ยังมีกิเลสทุกคนซึ่งยังไม่ใช่พระอรหันต์ หรือพระอนาคามี ยังมีความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูฐัพพะอย่างมาก ก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม ก่อนที่จะได้ศึกษาธรรม แต่เมื่อฟังแล้ว อบรมเจริญปัญญาบ้างแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าจะฝืน เปลี่ยนไปทันที แต่ขณะใดที่เกิดความยินดีต้องการเกิดขึ้น ขณะนั้นถ้าเป็นการอบรมเจริญปัญญา สติระลึกรู้ลักษณะสภาพความยินดีในขณะนั้น ในลักษณะที่เป็นนามธรรมชนิดหนึ่งซึ่งไม่ใช่เราได้ ไม่ใช่หมายความว่า จะต้องเปลี่ยนจากการเป็นผู้ที่แต่งตัวตามปกติเป็นผู้นั่งดำห่มขาว นั่งขาวใส่ดำ หรืออะไรก็แล้วแต่ หรือว่าเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ ซึ่งบางท่านอาจจะพอใจอย่างนั้นเพียงบางกาลหรือบางโอกาส แต่ก็ยังไม่ใช่อริยาศยจริง ๆ

การเป็นผู้ที่ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงเท่านั้น ที่จะทำให้ ปัญญาารู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดปรากฏว่า แม้ขณะนั้น ๆ ก็ยังเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ต้องเป็นขั้น ๆ สภาพธรรมตามความเป็นจริงจากชีวิตของกุศลที่เริ่มจะสันโดษก่อนจะถึงเพศของบรรพชิต และจากเพศของบรรพชิตก่อนจะถึงบรรพชิตที่สามารถจะสันโดษได้ครบถ้วน ทั้งในเรื่องของจิรวในเรื่องของปิณฑบาต ในเรื่องของเสนาสนะ

สำหรับสันโดษประการที่ ๒ ของสันโดษในจิรว คือ ยินดีในจิรวตามกำลังของตน สำหรับผู้ที่เจ็บไข้ หรือผู้ชราแล้ว การห่มจิรวหนักย่อมลำบาก เพราะฉะนั้น ก็เปลี่ยนจิรวกับภิกษุที่ขอบพอกัน และแม้ในขณะที่ใช้จิรวที่เบาในขณะนั้นก็ยังเป็นผู้ที่สันโดษอยู่ เพราะว่าเป็นการยินดีในจิรวตามกำลังของตน เมื่อไม่สามารถครองจิรวที่หนักได้ ก็ครองจิรวที่เบาตามกำลัง ซึ่งขณะนั้นก็ยังเป็นผู้ที่สันโดษอยู่

สำหรับฆราวาส ก็ตามโอกาสของการใช้เครื่องนุ่งห่ม หนาวร้อน หน้าหนาว หรือยามเจ็บไข้ ก็ต้องมีเครื่องนุ่งห่มเพียงพอที่จะทำให้ร่างกายอบอุ่น นี่ก็เป็นเรื่องของความสันโดษซึ่งค่อย ๆ น้อยลงได้ จากการที่จะต้องเลือก ต้องเป็นสินนั้น ต้องขนาดนั้น ต้องเป็นรูปร่างอย่างนั้น ก็อาจจะเริ่ม แล้วแต่จะเป็นอย่างไรก็ได้ ขอเพียงให้เหมาะให้ควรแก่การที่จะให้สุขภาพแข็งแรง ไม่ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย

สำหรับความสันโดษในจิรวประการที่ ๓ คือ ยินดีในจิรวตามควร เพราะว่าบางท่านได้ของที่ประณีต หรือว่าได้จิรวจำนวนมากจากศรัทธาของชาวบ้าน แต่แม้กระนั้นท่านก็เป็นผู้พิจารณาที่จะบริโภคใช้สอยจิรวตามควรแก่ท่าน โดยพิจารณาว่าจิรวที่ประณีตนั้นสมควรแก่พระเถระผู้บวชนาน เพราะฉะนั้น ท่านก็ถวายแก่พระเถระผู้บวชนานบ้าง หรือว่าเห็นสมควรแก่พระภิกษุพหูสูตผู้มีความรู้มาก ท่านก็ถวายแก่ภิกษุพหูสูตผู้มีความรู้มาก หรือเห็นว่าภิกษุใดเป็นไข้ สมควรที่จะได้จิรวที่ประณีต ท่านก็ไม่บริโภคใช้สอยเอง แต่ถวายจิรวที่สมควรแก่ภิกษุที่เป็นไข้ หรือเห็นว่าภิกษุใดเป็นผู้ที่มีลาภน้อย ขัดสน ก็ถวายจิรวนั้นแก่ภิกษุนั้น ผู้มีลาภน้อย ขัดสน

๑๐๖๔

คุณศัพท์ที่สันโดษ หรือเริ่มจะสันโดษ จะเป็นผู้ที่สละมากขึ้น โดยการพิจารณาเห็นว่า สิ่งใดควรแก่บุคคลใดก็ให้สิ่งนั้นแก่บุคคลนั้น เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่ยินดีพอสมควรในเรื่องของเครื่องใช้ เครื่องแต่งตัว และปัจจัยต่าง ๆ ได้

นี่เป็นเรื่องของจิ๋ว

เรื่องของบิณฑบาต ๓ ก็โดยนัยเดียวกัน คือ ยินดีในบิณฑบาตที่ได้ ๑ ยินดีในบิณฑบาตตามกำลังของตน ๑ ยินดีในบิณฑบาตอันควร ๑

สำหรับพระภิกษุผู้ ยินดีในบิณฑบาตที่ได้ ไม่ว่าบิณฑบาตนั้นจะเศร้าหมองหรือประณีตก็บริโภค โดยไม่ปรารถนาบิณฑบาตอื่น แม้ว่าจะมีผู้ถวายก็ไม่รับ

คุณศัพท์ผู้อบรมเจริญปัญญาที่จะขัดเกลากิเลส ถ้ารู้ก็สามารถประพฤติปฏิบัติตามได้ เวลาที่บริโภคอาหาร บางท่านเรื่องใหญ่มาก ต้องร้อน ต้องอุ่น บางชนิดก็ต้องเย็น หรือไม่ก็ต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้

ชีวิตประจำวันยุ่งยากไหม ลองพิจารณาดู สำหรับตัวท่านเอง สำหรับบุคคลอื่น อาจจะมีตัวอย่างหลายท่านให้เห็นถึงความยุ่งยากในการบริโภค เพราะฉะนั้น สำหรับตัวท่านเองจะให้ยุ่งยากอย่างนั้น หรือว่าอะไรก็ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน ยินดีเท่าที่ได้จะสบายกว่าไหม เพราะไม่ใช่ว่าทุกท่านจะได้อาหารที่ประณีตตลอดไป ในบางโอกาสในบางสถานที่ ก็ไม่มีอาหารที่ประณีต เพราะฉะนั้น ถ้าได้อาหารที่ประณีต ก็ไม่ควรที่จะโสมนัส หรือในบางครั้งที่ได้อาหารที่ไม่ประณีต ก็ไม่ควรที่จะโทมนัส ถ้าเป็นอย่างนั้นได้จะเป็นผู้ที่เบาสบาย และเริ่มที่จะสันโดษขึ้น แต่ถ้ายังไม่ได้ อยากจะเป็นอย่างนั้นไหม ซึ่งถ้าจะเป็น ต้องเป็นอย่างจริงใจ ไม่ใช่ฝัน และจะเป็นได้ก็ต่อเมื่ออบรมเจริญปัญญายิ่งขึ้น นี่เป็นหนทางเดียวที่จะขัดเกลากิเลสทุกประเภท และอบรมเจริญกุศลขึ้น

สำหรับที่ว่า ยินดีในอาหาร หรือบิณฑบาตตามกำลังของตน ต้องพิจารณาว่า อาหารบางชนิดไม่ถูกต้องกับร่างกาย หรือไม่ถูกต้องกับโรค เมื่อบริโภคแล้วจะไม่สบาย หรือเปล่า เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะได้อาหารที่ประณีตก็ให้แก่ผู้อื่น หรือว่าอาจจะ บริโภคอาหารของผู้คนที่เหมาะสมตามกำลัง ซึ่งก็ยังชื่อว่าสันโดษ เช่น หลายท่าน รับประทานทุเรียนไม่ได้เลย บางท่านบอกว่าทุเรียนเป็นอาหารที่ประณีต มีประโยชน์ แต่สำหรับท่านผู้นั้นรับประทานไม่ได้ เพราะว่ารับประทานแล้ว ไม่สบาย เป็นไข้ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นอาหารที่ประณีต ก็ต้องพิจารณาว่าเหมาะสมแก่ร่างกาย หรือเปล่า และสละให้ผู้อื่นได้ พอใจในอาหารที่ได้รับ และชนิดที่เป็นอาหารตามกำลัง ของตน

ประการที่ ๓ คือ ยินดีในบิณฑบาตอันควร ก็โดยนัยเดียวกัน ถ้าได้อาหารที่ ประณีตมากก็พิจารณาว่า ควรแก่พระเถระผู้บวชนาน หรือว่าภิกษุพหุสูตผู้มีความรู้ มาก หรือว่าภิกษุใช้ทั้งหลาย หรือว่าภิกษุผู้มีลาภน้อย และสามารถสละให้ได้ นั่นคือ ผู้ที่สันโดษในบิณฑบาต ซึ่งสำหรับฆราวาสก็คือความสันโดษในการบริโภคอาหาร

ผู้ฟัง เรื่องสันโดษ ถ้าเราเป็นนักวิปัสสนา เราพอจะทำได้ แต่ต้องใช้ความ พยายามสักชนิดหนึ่ง ดิฉันเคยทดสอบจากการรับประทาน คือ การสำรวจทางปาก เช่น ดิฉันหุงข้าวตอนเช้ารับประทานถึงตอนเย็นโดยไม่มีการจู้จี้เลย แต่ว่าต้องไม่เสีย ทานข้าวที่เย็น ๆ ก็รู้สึกไม่เป็นไร แต่ทำไมคนอื่นเขาทานไม่ได้ จะต้องร้อน ๆ หาสิ่งที่ สารพัดเลิศรส แต่ร่างกายก็ไม่ใช่ว่าจะแข็งแรงกว่าดิฉัน ข้อนี้วินิจัยดูไม่ทราบว่าจะ เป็นเพราะกรรม หรือจะเป็นเพราะร่างกาย เพราะฉะนั้น ถ้าเราตัดกิเลสทางปากได้ เราจะมีความสุขเพิ่มอีกมาก

สำหรับเรื่องสำรวจ สันโดษจริง ๆ แต่ก่อนดิฉันทานมะละกอสุกไม่เป็น เมื่อนายแพทย์บอกว่ามีประโยชน์ ดิฉันก็หัดรับประทาน ก็ทานได้ ถือว่าเป็นยา ดิฉันพยายามเอาชนะใจตนเอง อะไรที่เขาแนะนำดี ดิฉันพยายามทำ ไม่มีความทุกข์ รู้สึกว่าเราทำได้ ภูมิใจ ต่อมาเราทำงานหลาย ๆ อย่างกับส่วนรวม รู้สึกว่าการที่เราทำ อะไรกับตัวเราได้ เราก็ทำกับคนอื่นได้ โดยเสนอแนะวิธีที่ถูกให้ ก็ไปได้ดี นี่ในทางโลก

ต่อมาทางตา ดิฉันก็ฝึกอีก มีอย่างไรเราก็ใช้อย่างนั้น และพยายามสันโดษโดยที่ว่ามีอย่างไรก็ใช้ไปอย่างนั้น ไม่อายใครว่าจะสวยหรือไม่สวย แต่เราอยู่ในสังคม บางครั้งต้องให้ถูกกาลเทศะ ดิฉันพยายามทำ ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่มีใครติว่า ยายคนนี้จะโปโล แต่บางครั้งรู้สึกที่ไม่เหมาะสม ก็มีบ้าง

สมมติว่าเห็นผ้าสวย ๆ จะคุมจิตอย่างไร ก็โดยคิดว่า ถ้าซื้อไว้ วันหน้าก็จะไม่เห็นว่ายสวย เก็บไว้ก็ไม่ได้ใช้ เรามีความต้องการจริง ๆ หรือเปล่า หรือเราพอแล้ว ถ้าพอแล้วเราก็เฉยเสีย ก็สำเร็จอีก เพราะฉะนั้น ทุกอย่างต้องฝึก ดิฉันก็ไม่ใช่ว่าจะตัดอะไรได้หมด แต่ต้องตัดกิเลสอันนี้ก่อน พอตัดแล้วเราทำได้จริง ๆ มีความสุข มีคนเขาชอบสนใจว่า ทำไมดิฉันจึงมีความสุขกับชีวิตประจำวัน ดิฉันตอบว่า ดิฉันสำรวมและสันโดษในหลาย ๆ อย่าง แต่ก่อนนี้ฟังเพลง เดี่ยวนี้สเตรียโอก็ทิ้งไว้ ไม่ได้ฟังเลย เวลาที่เขาพาไปทานอาหารที่ร้านอาหารชั้นหนึ่ง กินไก่อ่าง ไก่ทอด เหมือนกินฟาง เป็นอย่างนี้ไปได้ แต่ก็ไม่กล้าพูด ...

ดิฉันคิดว่า ถ้าเราเป็นลูกพระพุทธเจ้าแล้ว สบายมาก เข้าที่ไหนเข้าได้ ไปไหนทั่วประเทศไทย ไปคนเดียว ได้พวกเยอะเซียว ขอให้มีความสุข สบายมาก มีความสุขมากในชีวิตนี้ ...

ส. ไม่ทราบที่ท่านผู้ฟังท่านอื่นมีความเห็นอะไรบ้าง ในเรื่องชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ใช่เรื่องบังคับ แต่เป็นเรื่องที่จะอบรมได้

ถ. กระผมสงสัยเรื่องข้อประพฤติปฏิบัติบางประการที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ ที่ผมได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ คือ มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการนั่งสมาธิ และดูดวงอะไร ๆ ที่ในกาย และท่านผู้บรรยายก็กล่าวเน้นว่า เป็นแนวทางปฏิบัติในวิชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า เท่าที่ผมอ่านในพระไตรปิฎก แต่ยังไม่ครบทุกเล่ม ผมไม่แน่ใจว่า ที่ท่านผู้นี้กล่าวมีอยู่จริงในพระไตรปิฎกไหม

ส. ในพระไตรปิฎกมีเรื่องของมหาสติปัฏฐาน เรื่องการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางทวารทั้ง ๖ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกว่าจะละการยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ว่า เป็นสัตว์

เป็นบุคคล เป็นตัวตน และสามารถจะดับความยินดีพอใจในสภาพธรรมเหล่านั้นได้ บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์

ถ. วิชาพระธรรมกายไม่มีหรือ

สุ. ในพระไตรปิฎกมีเรื่องของ การอบรมเจริญปัญญา พร้อมสติที่ระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ถ. อีกประการหนึ่ง เดี่ยวนี้ทางการศึกษา เขาพยายามให้เด็กหันมาสนใจในเรื่องธรรม เริ่มต้นเขาสนับสนุนให้เด็กนั่งสมาธิ มีเป็นคำสอนและแนะนำให้ครูทั้งหลายปฏิบัติตาม เช่น ชั่วโมงแรกที่เขาเรียน ก็ให้เด็กนั่งหลับตา ทำจิตใจให้สงบ เอามือขวาทับมือซ้าย แต่ตามความรู้สึกของผม จะได้ประโยชน์น้อย จะไม่เกิดผลอะไรเลย เพราะว่าเรื่องใจสงบ ไม่สงบนี้ เป็นเรื่องของกิเลส ใจสงบคือสงบจากกิเลส ถ้าเด็กไม่รู้ว่าจะไรดี อะไรไม่ดี อะไรเป็นกิเลส อะไรไม่ใช่กิเลส ใจก็สงบไม่ได้

สุ. ถูกต้อง มีท่านผู้ฟังท่านอื่นมีความเห็นอะไรบ้างไหม

ผู้ฟัง ตามความเห็นของผม คำว่าธรรมกาย ที่ว่ามีดวงแก้วในหัวใจ ทำให้เกิดธรรมกายขยายออกไป ผมได้ฟังบ่อยๆ บางคนถึงกับเป็นบ้าเป็นบอไปก็มี สาเหตุมาจากไม่ได้พิจารณาธรรมโดยแยบคาย ผมเคยอ่านพบ อย่างในมหาสติปัฏฐาน ท่านบอกว่า สิ่งทั้งหลายที่เกิดในกาย ให้มีสติรู้ทุกลมหายใจเข้าออก ท่านเจาะจงเอาในกายของเรา มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ท่านให้มีสติระลึกทุกลมหายใจเข้าออกว่า เกิดอะไร อย่างความโลภก็คืออนาม ความโกรธก็คืออนาม เมื่อมีความโลภ โกรธ หลงเกิดขึ้นทางใดก็ให้พิจารณารู้ทุกลมหายใจเข้าออก อย่างที่อาจารย์สุจินต์เคยได้บรรยายไว้ และบางท่านที่บอกว่า ต้องไปทำที่โน่นที่นี่ ไม่เห็นมีเลยในพระไตรปิฎก อย่างที่พระเจ้ามหานามะทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า การปฏิบัติธรรม ประพฤติธรรม จะปฏิบัติที่ไหน ซึ่งอาจารย์เคยบรรยายไปแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า จะทรงพระดำเนินอยู่ก็ตาม จะประทับยืนก็ตาม จะประทับนั่งอยู่ก็ตาม หรือจะบรรทมอยู่ในระหว่างบุตรภรรยาก็ตาม หรือจะทำกิจการงานใด ๆ อยู่ก็ตาม ก็เจริญได้ นี่เป็น

หลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎก แต่ท่านจะมาอ้างว่าทำไม่ได้ ต้องไปอยู่ที่โน่นที่นี้ ตรงกันใหม่ ขอให้พิจารณาดู

ส. ที่กล่าวเรื่องสันโดษเพราะเหตุว่า ใครที่จะให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณา สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ ซึ่งกว่าที่แต่ละท่านจะเป็นได้อย่างที่พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ ก็ต้องอาศัยปัญญาที่ศึกษาพิจารณาธรรม และอบรมเจริญขัดเกลาภิเลสทุกประการไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะสามารถเป็นผู้ที่สันโดษจริง ๆ ตามความเป็นจริง ไม่ใช่เข้าใจว่าตัวเองต้องไปทำอย่างอื่น หรือว่าอยู่ในสถานที่หนึ่งสถานที่ใดจึงจะสันโดษได้ เพราะความหมายของคำว่า สันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้

ไม่ใช่ให้ทุกท่านปฏิเสธ ไม่ต้องบริโภคอาหารอร่อย ไม่ใช่อย่างนั้น อาหารที่อร่อย อาหารที่ประณีตทั้งหลายบริโภคตามที่ได้ ไม่ได้เดือดร้อน แต่ไม่ใช่เป็นผู้ที่ติด เพราะถ้าเป็นผู้ที่ติดในอาหารอร่อย เวลาที่ท่านมีอาหารที่ไม่ประณีต ท่านจะเดือดร้อนมาก บางท่านไม่สามารถที่จะบริโภคได้ ต้องทำให้ร้อน ต้องทำให้เย็น ต้องอุ่น ต้องยุ่งยากนานาประการ นั่นไม่ใช่ลักษณะของผู้ที่จะขัดเกลาความติด ซึ่งจะสังเกตได้ว่า เริ่มจะมีบ้าง แม้จะยังไม่หมด ยังไม่ใช่กลับหน้ามือเป็นหลังมือ แต่ก็กำลังอบรมให้เป็นผู้สันโดษขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเครื่องแต่งตัวที่เคยมีมาก ก็มีน้อยลง นั้นแสดงถึงการเริ่มเป็นผู้ที่จะอบรมขัดเกลาภิเลส คือ พอใจตามสมควรจะมี

ในเรื่องของอาหารก็เช่นเดียวกัน ในเรื่องของที่อยู่ เสนาสนะ ที่อาศัย สำหรับบรรพชิตยินดีตามที่ได้ แม้เป็นลอมฟาง ก็ไม่เดือดร้อน ไม่ว่าท่านจะอยู่ที่ใด ๆ ไม่ทำให้จิตโสมนัสหรือโทมนัสเกิดขึ้น

สำหรับประการที่ ๒ คือ ยินดีในเสนาสนะตามกำลัง เพราะว่าเสนาสนะบางแห่งไม่ถูกกับโรค หรือว่าไม่ถูกกับร่างกายตามปกติ เวลาที่อยู่ในที่นั้นแล้วไม่ผาสุก ถ้าท่านจะแลกเปลี่ยนกับภิกขุรูปอื่นก็ยังเป็นผู้ที่สันโดษ เพราะว่าเป็นผู้ที่ ยินดีในเสนาสนะตามกำลัง

และสำหรับประการที่ ๓ คือ ยินดีในเสนาสนะตามควร ก็โดยนัยเดียวกัน เวลาที่ได้เสนาสนะที่ประณีตก็พิจารณาว่า สมควรแก่ผู้ใด คือ สมควรแก่พระเถระผู้

บรรณาน หรือว่าภิกษุพหูสูตรผู้มีความรู้มาก ภิกษุใช้ ภิกษุผู้มีลาภน้อย ท่านก็สามารถที่จะถวายเสนาสนะแม้ที่ประณีตให้กับบุคคลอื่นได้

สำหรับฆราวาส ลองพิจารณาดู ไม่ใช่ปฏิเสธที่อยู่ที่นี่ที่นั่น แต่จะอยู่ในที่ใดก็ตาม ตามมีตามได้ และเป็นผู้ที่ไม่ติด ซึ่งบางท่านเดือดร้อน ต้องมีสิ่งนั้น ต้องมีสิ่งนี้ ต้องมีโทรทัศน์ ต้องมีเครื่องปรับอากาศ ต้องมีอะไร ๆ หลาย ๆ อย่าง แต่สำหรับบางท่านถึงมีก็ไม่ติด ใช้ก็ได้ ไม่ใช้ก็ได้ มีก็ได้ ไม่มีก็ได้ ไม่เป็นเรื่องที่จะต้องโสมนัสหรือโทมนัสไปกับเสนาสนะที่ประณีตหรือไม่ประณีต

ถ้าทุกท่านเป็นอย่างนี้ คือ สามารถที่จะเทียบที่อยู่อาศัยของท่านกับของบรรพชิต บรรพชิตยังสามารถที่จะอยู่เป็นสุขได้ สำหรับผู้ที่สันโดษ เพราะฉะนั้นถ้าท่านจะมีความสันโดษเพิ่มขึ้น หรือลดความติดความพอใจให้ลดน้อยลง ไม่ว่าที่อยู่อาศัยจะเล็กไป หรือจะร้อนไป จะหนาวไป แต่ว่าจิตของท่านไม่โสมนัสและไม่โทมนัสซึ่งเป็นอกุศล เป็นการติด ก็จะทำให้สะดวงสบาย และเป็นผู้ที่ละคลายการติดในวัตถุสิ่งต่าง ๆ ลงได้

๑๐๖๕

สำหรับยารักษาโรค บรรพชิตเป็นผู้ที่สันโดษ ๓ ประการ คือ ๑. ตามที่ได้ ๒. ตามกำลัง ๓. ตามควร แล้วแต่ว่าสิ่งที่ท่านได้มานั้นเป็นสิ่งที่ประณีต ก็พิจารณาว่าสมควรแก่ผู้ใดก็ถวายแก่ผู้นั้น เพราะบางท่านเป็นผู้ที่มีโรค ต้องการน้ำมันก็อาจจะได้น้ำอ้อย เพราะฉะนั้น ถ้าท่านแลกับภิกษุรูปอื่นเพื่อความเป็นปกติสุขของร่างกาย ก็ยังเป็นผู้สันโดษ เพราะว่าสันโดษตามกำลัง ตามควรของยารักษาโรค

หรือว่าบางท่านได้ยาที่ประณีตเป็นอันมาก เช่น น้ำผึ้ง น้ำอ้อยมากมาย เหลือเฟือ ท่านก็เป็นผู้ที่สันโดษ ไม่ติด ไม่เก็บ ไม่สะสม สามารถถวายให้แก่ภิกษุรูปอื่นได้ และยินดีตามควรที่ท่านต้องใช้

สำหรับศฤงคารก็โดยนัยเดียวกัน ถ้าท่านเป็นผู้ที่พิจารณา ท่านก็สามารถที่จะละคลายความคิดว่าต้องเป็นอย่างนั้นต้องเป็นอย่างนี้ได้ แล้วแต่ว่าสิ่งนั้นเพียงพอสามารถที่จะบำบัดโรคให้หายได้ ก็ใช้ได้

สำหรับบรรพชิตบางรูป เป็นผู้ที่บรมสันโดษ คือ ถึงแม้ว่าจะได้ยารักษาโรคที่ประณีต แต่ท่านก็คิดว่า ถึงแม้ว่าโรคของท่านจะหายขาดด้วยรสอร่อย ๔ อย่างนี้ที่เป็นยารักษาโรคแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ก็ ชื่อว่ายาอดองด้วยน้ำมูตรเน่าเจือสมหรือมะขามป้อมนี้ พระพุทธเจ้า เป็นต้น สรรเสริญ เพราะฉะนั้น ท่านก็ใช้มูตรและสมหรือมะขามป้อมนั้นแหละทำยา ชื่อว่าเป็นผู้บรมสันโดษ

การขัดเกลากิเลส สำหรับทุกท่านก็คงมุ่งให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ในวันหนึ่ง ซึ่งจากการบรรลุวิมุตติธรรมเป็นพระโสดาบันแล้ว กิเลสย่อมลดน้อยลงตามกำลังของปัญญา และเมื่อรู้แจ้งวิมุตติธรรมเป็นพระสกทาคามีบุคคล เป็นพระอนาคามีบุคคล ก็จะต้องถึงความเป็นพระอรหันต์ในวันหนึ่ง แต่ไม่ใช่เร็ว เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญามีหนทางเดียว คือ ศึกษาพระธรรมเพื่อที่จะได้เข้าใจในสภาพธรรม เกื้อกูลให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่าเป็นอนัตตา

นี่เป็นจุดประสงค์ของการศึกษาพระธรรม ไม่ใช่เพื่อเหตุอื่น เพราะว่าการศึกษาพระธรรมนั้นมี ๓ ลักษณะ ซึ่งข้อความใน **สมังควลลิตี** มีว่า

จริงอยู่ การเรียนปริยัติ มี ๓ ประเภท คือ

อลคัททูปมา การเรียนปริยัติเหมือนจับงูข้างทาง

นิสสรณัตถา การเรียนปริยัติมีวัตถุประสงค์เพื่อความปลอดภัย

ภณทาการิกปริยัติ การเรียนปริยัติของพระอรหันต์ผู้เหมือนคนรักษาเรือนคลัง

ท่านผู้ฟังหลายท่านสนใจที่จะศึกษาพระปริยัติ แต่อย่าลืมพิจารณาจุดประสงค์ของการศึกษาว่าเพื่ออะไร ถ้าเป็นการศึกษาที่ผิดทาง คือ เรียนเพราะต้องการชมคนอื่น เป็นต้น การเรียนปริยัติเช่นนี้ชื่อว่า **อลคัททูปมา** คือ เหมือนการจับงูข้างทาง ซึ่งงูนั้นย่อมจะกัด เมื่อเรียนแล้วชมคนอื่นว่าเป็นผู้รู้ดี หรือเป็นผู้ที่รู้มาก ขณะนั้นไม่ได้ขัดเกลากิเลสเลย เพราะฉะนั้น ท่านที่กำลังจะศึกษา ก็ควรจะศึกษาเพียงเพื่อเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงยิ่งขึ้น เพื่อเกื้อกูลต่อการที่จะประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่าเป็นอนัตตา ซึ่งสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาไม่ใช่สิ่งที่จะประจักษ์แจ้งได้โดยง่าย เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยการเรียนและการพิจารณา เกื้อกูลให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏโดยความเป็นอนัตตาจริง ๆ และนี่ควรจะเป็นจุดประสงค์ ไม่ใช่จุดประสงค์อื่น แต่ถ้าเป็นการเรียนธรรมเพื่อประโยชน์อย่างอื่น คือ เพื่อให้เห็นว่าเป็นผู้ที่ศึกษาธรรม และมีความรู้ดีกว่าบุคคลอื่น นั่นเป็นการศึกษาประเภท **อลคัททูปมา** คือ การเรียนปริยัติเหมือนจับงูข้างทาง

สำหรับ **นิสสรณัตถา** การเรียนปริยัติมีวัตถุประสงค์เพื่อความปลอดภัย คือ คนที่เรียนถูกทาง และไม่ได้เรียนเพื่อชมคนอื่น แต่เรียนเพราะพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ธรรมเหล่านั้น อันกุลบุตรเหล่านั้นเรียนถูกทางแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสวัสดิภาพ และเพื่อความสุสันติกาลนาน หมายความว่าเมื่อเรียนแล้ว และมีความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถจะอบรมเจริญปัญญาที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ ซึ่งจะต้องพิจารณาโดยละเอียด

ขอเล่าถึงท่านผู้หนึ่งซึ่งพยาบาลผู้ป่วยท่านหนึ่งที่ชราแล้ว วันหนึ่งท่านเกิดพิจารณาเห็นทุกข์ของความชราของผู้ป่วยนั้น เห็นว่าความชราช่างเป็นทุกข์เสียจริง ๆ ไม่สามารถที่จะเคลื่อนไหวโดยรวดเร็ว หรือไม่สามารถที่จะหยิบจับทุกสิ่งทุกอย่างได้ เหมือนกับเวลาที่ยังไม่ชรา และเห็นโทษ คือ ความปวด ความเจ็บของร่างกาย ส่วนนั้นบ้าง ส่วนนี้บ้าง ท่านมีความสลดใจจนกระทั่งไม่สามารถป้อนอาหารผู้้นต่อไปอีกได้ ถึงกับร้องไห้ใหญ่ ซึ่งท่านก็ได้ถามผู้เป็นอาจารย์ที่สอนธรรมว่า ที่เป็นอย่างนี้คืออะไร อาจารย์ที่สอนธรรมท่านนั้นก็ตอบว่า นี่คือการมรณของวิปัสสนา

นี่ไม่ใช่การพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนแต่ละลักษณะ และไม่ใช่การรู้ว่า ลักษณะนี้เป็นเพียงสภาพของนามธรรมชนิดหนึ่ง หรือว่าลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่ละลักษณะนั้นเป็นเพียงรูปธรรมแต่ละลักษณะซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่คนชรา แต่เป็นลักษณะของสภาพธรรมแต่ละชนิดซึ่งปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ใช่สติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏและศึกษา คือ น้อมพิจารณาที่จะรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนแล้ว ไม่ใช่วิปัสสนา ไม่ใช่ว่าเพียงแค่เห็นความชราและความทุกข์ของความชรา และเกิดสลดใจเสียใจ ร้องไห้ จะถือว่าขณะนั้นเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

ซึ่งท่านผู้หนึ่งที่ได้ฟังก็คิดว่า ท่านที่บอกนี้ ท่านหลงไปหรือเปล่า หรือว่าท่านเป็นผู้ที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ และท่านก็พิจารณาคำพูดของอาจารย์ธรรม ท่านนั้นต่อไปที่บอกว่า แม้แต่คนชราบางคนก็ไม่เกิดความรู้สึกลักษณะนี้

เพราะฉะนั้น เมื่อได้ฟังคำพูดอย่างนี้ ท่านผู้หนึ่งก็ถือว่าท่านผู้ทีกล่าว คือ อาจารย์ผู้สอนธรรมท่านนั้น เป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

แต่ว่าเรื่องของธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ไม่ว่าท่านจะได้ยินได้ฟังว่า อารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา หรือว่าจะได้ยินได้ฟังเรื่องการประพฤติปฏิบัติอย่างไร ๆ ก็ตาม ขอให้ทราบไว้ว่า ไม่ว่าจะเป็นปริยัติที่ท่านสนใจจะศึกษา หรือไม่ว่าจะ

เป็นการอบรมเจริญปัญญา เป็นไปที่จะให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้หรือเปล่า ถ้าการศึกษาและการปฏิบัตินั้นสามารถที่จะให้ปัญญาค่อย ๆ เกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏถูกต้อง การศึกษานั้นก็เป็นนิสสรณัตถะ คือ การเรียนปริยัติมีวัตถุประสงค์เพื่อความปลอดภัย จากโทษ คือ กิเลสทั้งหลาย

สำหรับ ภาวนาการิกปริยัติ คือ การเรียนปริยัติของพระอรหันต์นั้น เป็นเพราะท่านเป็นผู้ที่ละกิเลสได้แล้ว มีมรรคอันอบรมแล้ว มีพระอรหัตตผลอันแทงตลอดแล้ว มีนิโรธอันทำให้แจ้งแล้ว ย่อมเรียนซึ่งปริยัติใดเพื่อประโยชน์แก่การรักษาไว้ซึ่งประเพณี คือ ความสืบสันตติของพระธรรม และเพื่อประโยชน์แก่การรักษาไว้ซึ่งพุทธวงศ์ โดยเฉพาะ การเรียนปริยัตินี้ชื่อว่าภาวนาการิกปริยัติ การเรียนปริยัติของพระอรหันต์ผู้เหมือนคนรักษาเรือนคลัง

เพราะฉะนั้น สำหรับท่านผู้ฟังที่ยังไม่หมดกิเลส การศึกษาของท่านควรจะเป็นนิสสรณัตถะ คือ เป็นการศึกษาเพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติถูกต้องตรงตามที่ได้ศึกษาจริง ๆ

การศึกษาแม้เรื่องของจิตดวงเดียว โดยที่เข้าใจเรื่องลักษณะของจิตนั้นชัดเจนขึ้น ย่อมเป็นประโยชน์ที่จะทำให้สามารถเข้าใจลักษณะของจิตดวงอื่น ๆ ได้

ขอกล่าวถึงการจำแนกอกุศลจิตดวงที่ ๑ เพื่อให้ท่านผู้ฟังมีปัจจัยที่จะให้เกิดการคิดพิจารณาเรื่องของปริยัติธรรมที่ได้ศึกษา เพราะว่าเรื่องของความคิดย่อมเป็นไปตามสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ถ้าได้ยินได้ฟังเรื่องของปริยัติ คือ เรื่องของจิต เจตสิก และรูปมาก ก็เป็นปัจจัยให้เกิดคิดนึก พิจารณา ตรึกตรอง เพื่อที่จะได้ความเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้น แทนที่จะคิดถึงเรื่องอื่น เพราะทุกคนยับยั้งความคิดไม่ได้

และวันหนึ่ง ๆ ถ้าเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็คิดถึงสิ่งนั้นทันที ได้ยินเสียงอะไร ก็คิดถึงเรื่องของเสียงนั้นทันที ได้กลิ่นอะไร ก็คิดถึงเรื่องของกลิ่นนั้นทันที ลิ้มรสอะไร ก็คิดถึงเรื่องของรสนั้นทันที เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ มโนทวารวิถีจิตเกิดต่อจากปัญจทวารวิถีจิต ไม่ว่าจะเห็นสิ่งใดก็คิดถึงสิ่งนั้น ได้ยินเสียงใดก็คิดถึงเรื่องนั้น ซึ่งแทนที่จะคิดถึงเรื่องอื่นที่เปล่าประโยชน์หรือว่าเป็นสภาวะ ถ้าท่านพยายาม

พิจารณาเรื่องของสภาพธรรมที่ได้ศึกษาแล้วโดยนัยต่าง ๆ จะทำให้การคิดนั้นเป็นมหากุศลจิตที่เกิดพร้อมด้วยปัญญาที่ตรึกรู้ถึงสภาพธรรมที่ได้ศึกษา

สำหรับอกุศลจิตดวงที่ ๑ คือ โลกมุลจิต ซึ่งเกิดพร้อมโสมนัสเวทนา เกิดร่วมกับความเห็นผิด และเป็นอสังขาริก คือ เกิดโดยไม่อาศัยการชักจูง และจำแนกออกได้โดยนัยต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ

โดยชาติ ๔ ชาติ เป็นกุศล อกุศล วิบาก กิริยา

สำหรับอกุศลจิตดวงที่ ๑ โดยชาติ เป็นอกุศลชาติ เป็นจิตที่เป็นเหตุ ไม่ใช่จิตที่เป็นผล คือ ไม่ใช่วิบากจิต และไม่ใช่กิริยาจิต ไม่ใช่กุศลจิต

โดยภูมิ โลกมุลจิตเป็นกามาวจรจิต เป็นจิตขั้นกามภูมิ ถึงแม้จะเกิดในรูปพรหม หรืออรูปพรหมภูมิ ไม่ว่าจิตนี้จะเกิดที่ใดก็ตาม โดยสภาพของจิตแล้ว เป็นจิตขั้นกามาวจร คือ เป็นจิตที่ยังท่องเที่ยวไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

โดยเวทนา โลกมุลจิตมี ๘ ดวง ๔ ดวงเกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนา อีก ๔ ดวงเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา สำหรับโลกมุลจิตดวงที่ ๑ โดยเวทนา เป็นโสมนัสสุสหคต คือ เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา

โดยสัมปยุตต์และวิปยุตต์ โลกมุลจิตดวงที่ ๑ เป็นทวิภูมิจิตสมปยุตต์ คือ เกิดร่วมกับความเห็นผิด

โดยอสังขาริกและสังขาริก โลกมุลจิตดวงที่ ๑ เป็นอสังขาริก คือ เกิดโดยไม่อาศัยการชักจูง

โดยเหตุ ๒ เป็นสภาพธรรมที่เป็นเหตุ และสภาพธรรมที่ไม่ใช่เหตุ คือ นเหตุ เป็นสภาพธรรมที่เกิดร่วมกับเหตุ คือ สเหตุกะ และสภาพธรรมที่ไม่เกิดร่วมกับเหตุ เจตสิก ๒ ดวง คือ อเหตุกะ เพราะฉะนั้น โลกมุลจิตดวงที่ ๑ โดยนัยของเหตุและนเหตุ โดยภาษาบาลี โลกมุลจิตดวงที่ ๑ เป็นอะไร เป็นเหตุ หรือเป็นนเหตุ

นี่เป็นความละเอียดของธรรม ซึ่งเป็นเพียงขั้นต้น ต่อไปธรรมจะยิ่งละเอียดขึ้น ๆ ซึ่งการที่จะศึกษาธรรมและพิจารณาให้เข้าใจชัดเจน ต้องตรงต่อลักษณะของสภาพธรรม จึงจะเข้าใจสภาพธรรมได้ถูกต้อง

ปรมาตถธรรมที่เป็นเหตุ ได้แก่ เจตสิก ๖ ดวง คือ โลกเจตสิก ๑ โทสเจตสิก ๑ โมหเจตสิก ๑ เป็นอกุศลเหตุ ๓ และอโลกเจตสิก ๑ อโทสเจตสิก ๑ อโมหเจตสิก ๑ เป็นโสภณเหตุ ๓ เพราะฉะนั้น เกิดกับกุศลวิบากก็ได้ เกิดกับกิริยาที่ได้ที่เป็นโสภณะ

โลกมูลจิตดวงที่ ๑ โดยนัยที่เป็นเหตุ และไม่ใชเหตุ คือ นเหตุ โลกมูลจิตดวงที่ ๑ เป็นอะไร

เป็นนเหตุ

เพราะเหตุใด เพราะเป็นจิต ไม่ใช่เจตสิก โลกมูลจิตเป็นเหตุไม่ได้ เพราะว่าสภาพธรรมใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นจิต หรือเป็นเจตสิก หรือเป็นรูปก็ตาม ที่ไม่ใช่เจตสิก ๖ ดวงที่เป็นเหตุ ทั้งหมดเป็นนเหตุ

โดยนัยของเหตุกะ คือ ไม่เกิดร่วมกับเจตสิกที่เป็นเหตุ และสเหตุกะ คือ เกิดร่วมกับเจตสิกที่เป็นเหตุ โลกมูลจิตเป็นอเหตุกะ หรือสเหตุกะ

เป็นสเหตุกะ

และต้องทราบด้วยว่า สำหรับจิตที่เกิดร่วมกับเหตุ ถ้าเกิดร่วมกับเหตุเดียว เป็นเอกเหตุ ถ้าเกิดร่วมกับ ๒ เหตุ เป็นทวิเหตุ ถ้าเกิดร่วมกับ ๓ เหตุ เป็นติเหตุ หรือติเหตุกะ

เพราะฉะนั้น โลกมูลจิตดวงที่ ๑ เป็นนเหตุ ไม่ใช่เหตุ เป็นสเหตุกะ เพราะเกิดร่วมกับเจตสิกที่เป็นเหตุ และเมื่อเกิดร่วมกับเจตสิกที่เป็นเหตุแล้ว เป็นเอกเหตุกะ หรือเป็นทวิเหตุกะ หรือเป็นติเหตุกะ โลกมูลจิตดวงที่ ๑ เป็นอะไร

เป็นทวิเหตุกะ เพราะเกิดร่วมกับโลกเจตสิกและโมหเจตสิก

อกุศลทุกดวงต้องเกิดร่วมกับโมหเจตสิก ถ้าเป็นโลกมูลจิตก็ประกอบด้วยเหตุ ๒ คือ โมหเจตสิกและโลกเจตสิก ถ้าเป็นโทสมูลจิตก็เกิดร่วมกับเหตุ ๒ คือ โมหเจตสิกและโทสเจตสิก

สำหรับอกุศลจิตไม่มีติเหตุกะ เพราะว่าโลกเจตสิกเกิดร่วมกับโทสเจตสิกไม่ได้

โดยโสภณะและอโสภณะ อกุศลจิตดวงที่ ๑ เป็นอะไร

เป็นอโสมณะ เพราะไม่ประกอบด้วยโสมณเจตสิก ต้องมีเหตุผลตลอด สำหรับการที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ

โดยทวาร ๖ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โภภะจิตดวงที่ ๑ เกิดได้ก็ทวาร

เกิดได้ทั้ง ๖ ทวาร

ไม่มีใครที่จะพ้นไปจากโภภะจิต ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น โภภะจิตดวงที่ ๑ เกิดได้ทั้ง ๖ ทวาร หรือถ้าจะกล่าวถึงโภภะจิตทั้ง ๔ ดวง ก็กล่าวได้ว่า โภภะจิตทั้ง ๔ ดวง เกิดได้ทั้ง ๖ ทวาร

นังเคย ๆ ดิฉันเรียนถามท่านผู้หนึ่งว่า ขณะนี้เป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต ท่านตอบว่า เป็นกุศลเพราะท่านไม่ได้กระทำทุจริตกรรมอะไร แต่ถ้าขณะใดไม่เป็นไปในทาน ไม่เป็นไปในศีล ไม่ใช่ความสงบของจิต ไม่ใช่สติปัฏฐาน ขณะนั้นต้องเป็นอกุศลจิตประเภทใดประเภทหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่ไม่พ้นจากโภภะจิต แม้แต่เพียงการคิด เพียงคิดว่า พรุ่งนี้วันจันทร์ ก็ต้องรู้ว่าจิตอะไรที่คิด เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ที่จะพ้นจากโภภะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด มีทางที่จะพ้นได้ไหม ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใดทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ถ้าสติไม่เกิดที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็ไม่มีอะไรที่จะกันกระแสของโภภะได้ เพราะว่าทางตาที่เห็น หลังจากทีจิตเห็นดับไปแล้ว ถ้าขณะนั้นไม่ประกอบด้วยทมนัสเวทนา ความรู้สึกไม่แหลมขึ้น ขณะนั้นก็ เป็นโภภะจิต ถ้าไม่ใช่กุศล

๑๐๖๖

การอบรมเจริญปัญญาต้องตรงตามความเป็นจริงว่า โลกมุขจิตเป็นสภาพธรรมที่มีจริง เกิดอยู่เป็นประจำ ควรรู้ จึงจะละการยึดถือโลกมุขจิตและสภาพธรรมทั้งหลายว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนได้

เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะกลัวโลกะจนกระทั่งไม่ให้มีโลกะจึงจะเจริญปัญญา ถ้าเป็นอย่างนั้นปัญญาจะรู้ลักษณะของโลกะได้อย่างไร ปัญญาจะเห็นว่า โลกะไม่ใช่ตัวตน สัตว์ บุคคลได้อย่างไร แต่ชีวิตปกติตามความเป็นจริงเป็นอย่างไร สติก็ควรระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามความเป็นจริงอย่างนั้น

ถ้าท่านผู้ฟังไปดูหนังที่โรงหนัง ชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง บังคับได้ไหมไปแล้ว ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้คำว่า ไปแล้วสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใด ท่านผู้ฟังมาแล้วสู่ที่นี้ เพราะฉะนั้น สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ถ้าท่านผู้ฟังมีธุระต้องเดินทางไปหนึ่งที่ใด จะเป็นจังหวัดหนึ่งจังหวัดใดก็ได้ ไปแล้วสู่ที่ใดไม่ว่าจะในรถไฟ หรือว่าในเรือบิน ในเรือ หรือที่ไหนก็ตาม ไปแล้วสู่ที่นั้นตามความเป็นจริง สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที นั่นเป็นหนทางเดียวจริงๆ ที่สามารถจะกั้นกระแสของโลภะได้ แต่ถ้าขณะใดที่สติไม่เกิดขณะนั้นให้ทราบว่าการกำลังติดตามโลภะไป ไม่ว่าจะเป็นทวารหนึ่งทวารใด ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเป็นประจำ

โดยอารมณ์ ๖ โลกมุขจิตดวงที่ ๑ รู้อารมณ์ได้ก็อารมณ์

อารมณ์มี ๖ ทางตา สี คือ รูปอารมณ์ ทางหู เสียง คือ สัททอารมณ์ ทางจมูก กลิ่น คือ คันธอารมณ์ ทางลิ้น รส คือ รสอารมณ์ ทางกาย เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว คือ โผฏฐัพพอารมณ์ ทางใจ แล้วแต่ว่าจะเป็นอารมณ์อะไรที่จิตรู้ทางใจในขณะนั้น เพราะฉะนั้น โลกมุขจิตมีอารมณ์ ๖ คือ สามารถที่จะยึด ติด พอใจในอารมณ์ทั้ง ๖ ได้

สำหรับทวาร ๖ เป็นรูป ๕ ทวาร เป็นนามธรรม ๑ ทวาร คือ ตา จักขุทวาร เป็นรูป หู โสตทวารเป็นรูป จมูก ฆานทวารเป็นรูป ลิ้น ชิวหาทวารเป็นรูป กาย ทวารเป็นรูป ส่วนทางใจไม่ใช่รูป แต่ว่าทางใจสามารถมีอารมณ์ต่าง ๆ คือนึกถึงอารมณ์ต่าง ๆ ได้ เพราะฉะนั้น เวลาที่ไม่ได้อาศัยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนั้นก็เป็นการรู้อารมณ์ทางใจ

สำหรับอารมณ์ ๖ มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อารมณ์ ๕ เป็นรูป คือ ทางตา รูปอารมณ์ที่ปรากฏเป็นรูป ทางหู สัททอารมณ์ที่ปรากฏเป็นรูป ทางจมูก คันธอารมณ์ที่ปรากฏเป็นรูป ทางลิ้น รสอารมณ์ที่ปรากฏเป็นรูป ทางกาย โผฏฐัพพอารมณ์ที่ปรากฏเป็นรูป สำหรับทางใจ ที่เป็นรูปก็มี ที่เป็นนามก็มี เพราะฉะนั้น อารมณ์ ๖ ๕ ทวารเป็นรูป สำหรับทางใจ เป็นรูปบ้าง เป็นนามบ้าง

โดยวัตถุ ๖ วัตถุ หมายความว่าสิ่งที่เกิดของจิต ซึ่งได้แก่ รูป คือ

จักขุวัตถุ ได้แก่ จักขุปสาท เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ จิตเห็น ๒ ดวง

โสตวัตถุ ได้แก่ โสตปสาท เป็นที่เกิดของโสตวิญญาณ จิตได้ยิน ๒ ดวง ในขณะที่ได้ยิน จิตเกิดที่โสตปสาท และดับที่โสตปสาท

ฆานวัตถุ ได้แก่ ฆานปสาท เป็นที่เกิดของฆานวิญญาณ จิตที่ได้กลิ่น ๒ ดวง

ชิวหาวัตถุ ได้แก่ ชิวหาปสาท เป็นที่เกิดของชิวหาวิญญาณ จิตที่ลิ้มรส ๒ ดวง

ในขณะที่กระทบเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ซึ่งทุกท่านกระทบอยู่ในขณะนี้ ให้ทราบว่า กายวัตถุเป็นรูป เป็นที่เกิดของกายวิญญาณ ในขณะที่กำลังปรากฏลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหวที่กาย

เพราะฉะนั้น สำหรับทางทวาร ๕ ปสาทรูป ๕ เป็นวัตถุ ๕ คือ เป็นที่เกิดของจิต ๑๐ ดวง ได้แก่ จิตเห็น ๒ ดวง จิตได้ยิน ๒ ดวง จิตได้กลิ่น ๒ ดวง จิตลิ้มรส ๒ ดวง และจิตที่รู้โผฏฐัพพะทางกาย ๒ ดวง

สำหรับวัตถุที่ ๖ คือ หทยวัตถุ ได้แก่ เป็นที่เกิดของจิตอื่นทั้งหมดในภูมิที่มีขันธ ๕

เพราะฉะนั้น ถ้าโดยวัตถุ ๖ หมายความว่ารูปเท่านั้น ไม่มีนามธรรมเลย เพราะว่าวัตถุ คือ รูป ซึ่งเป็นที่เกิดของจิต

ขณะนี้เองสภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา เห็น จักขุปสาทเป็นจักขุทวาร สำหรับจิตซึ่งรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา จักขุปสาทเป็นจักขุวัตถุสำหรับจักขุวิญญาณซึ่งเกิดขึ้นกระทำกิจเห็น ๒ ดวง เพราะฉะนั้น ที่จักขุปสาท ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นที่ประชุม เป็นอายตนะ เป็นที่ต่อให้เกิดจักขุวิญญาณ สภาพที่เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ และดับไปทันทีที่จักขุวัตถุนั้นเอง

เพราะฉะนั้น การแทงตลอดโดยประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วแต่ว่าขณะนั้นจะเป็นลักษณะของนามธรรม หรือว่าเป็นลักษณะของรูปธรรม

ทางหู สภาพธรรมกำลังปรากฏให้พิสุจน์ตามความเป็นจริง เสียงเป็นรูป เป็นอารมณ์ ไม่ใช่ทวาร แต่โสตทวารเป็นทวาร เป็นทางให้เกิดจิตที่รู้เสียง และโสตทวารนั้นเองเป็นโสตวัตถุ เป็นที่เกิดของโสตวิญญาณที่กำลังได้ยินเสียง เพราะฉะนั้น จิตที่ได้ยินเสียงเกิดที่โสตวัตถุ คือ โสตปสาท และดับที่โสตปสาทซึ่งเป็นโสตวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจิตได้ยินนั่นเอง

เมื่อไรจะประจักษ์แจ้งความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมที่กำลังได้ยินในขณะนี้ ใช่ไหม นี่คือจุดประสงค์ หรือประโยชน์ของการเรียน เพื่อที่จะได้รู้ถูก รู้ตรงลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ แต่ในขั้นต้นไม่ใช่พากเพียรที่จะไปรู้โสตปสาท เพียงแต่ว่า ขณะใดที่สภาพธรรมทางหนึ่งทางใดกำลังปรากฏ การศึกษาธรรมจะเป็นสังขารขั้นต้นที่จะทำให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น เช่น รูปธรรมไม่สามารถรู้อะไร เพราะฉะนั้น เสียงที่กำลังปรากฏ เป็นลักษณะของสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่ปรากฏแก่โสตวิญญาณที่กำลังรู้เสียงนั้น แต่การอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่ระลึกรู้เพียงลักษณะของรูปธรรม จะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมที่กำลังรู้เสียง คือ กำลังได้ยินเสียงด้วยว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง นี่คืออนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่รู้ยาก แต่อบรมได้ โดยพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีลักษณะปรากฏจริง ๆ ให้รู้ได้ ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง

โดยขั้น ๕ ขั้นมี ๕ คือ รูปขั้น ๑ เวทนาขั้น ๑ สัญญาขั้น ๑ สังขารขั้น ๑ และวิญญาณขั้น ๑ โภภุมูลจิตเป็นขั้นอะไร

เป็นวิญญาณขั้น

โลกเจตสิกเป็นขั้นอะไร

เป็นสังขารขั้น

โสมนัสเวทนาที่เกิดกับโลกมูลจิตดวงที่ ๑ เป็นขั้นอะไร

เป็นเวทนาขั้น

นี่ก็ครบ ในขณะที่จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่ง นามขั้นเกิดขึ้นร่วมกันทั้ง ๔ ขั้น และดับไปพร้อมกัน คือ โภภุมูลจิตประกอบด้วยเวทนาเจตสิกซึ่งเป็นเวทนาขั้น และประกอบด้วยโลกเจตสิกซึ่งเป็นสังขารขั้น และมีสัญญาเจตสิกซึ่งเป็นสัญญาขั้นเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ขั้น ๕ ก็คือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติ นั่นเอง

พระผู้มีพระภาคทรงเปรียบเทียบขั้น ๕ ใน **สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค** **แผนปิณฑสูตร ข้อ ๒๔๒-ข้อ ๒๔๗** มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำคงคาใกล้อุทยานบุริน ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคานี้ ฝั่งน้ำกลุ่มฟองน้ำใหญ่มา บุรุษผู้มีจักขุ ฝั่งเห็น ฝั่ง พิจารณากลุ่มฟองน้ำใหญ่นั้นโดยแยบคาย เมื่อบุรุษนั้นเห็น ฝั่ง พิจารณาอยู่โดยแยบคาย กลุ่มฟองน้ำนั้น ฝั่งปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้เลย สาระในกลุ่มฟองน้ำ ฝั่งมิได้ อย่างไร แม้ฉันใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ภิกษุย่อมเห็น ฝั่ง พิจารณารูปนั้นโดยแยบคาย เมื่อภิกษุนั้นเห็น ฝั่ง พิจารณาอยู่โดยแยบคาย รูปนั้นย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในรูปฝั่งมิได้ อย่างไร ฉะนั้นเหมือนกัน

ทรงเปรียบเทียบลักษณะของรูปขันธ์ว่า เหมือนกับกลุ่มฟองน้ำใหญ่ ซึ่งเกิดขึ้นและดับไปโดยรวดเร็ว แต่ถ้าไม่เพ่ง ไม่พิจารณา จะปรากฏใหม่

แท้ที่จริงแล้ว เสียงปรากฏชัดว่าปรากฏและหมดไป แต่วันหนึ่ง ๆ ทั้ง ๆ ที่ลักษณะของเสียงก็เป็นอย่างนี้ แต่เมื่อไม่ได้พิจารณา ก็ไม่ปรากฏว่าเกิดขึ้นและดับไป สภาพที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ก็เช่นเดียวกัน เป็นสภาพที่ไม่เที่ยงจริง ๆ ไม่ได้เย็นอยู่ตลอดเวลา หรือว่าไม่ได้ร้อนอยู่ตลอดเวลา แต่ในขณะที่เย็นหมดไปก็ดี หรือร้อนหมดไปก็ดี เพราะขาดการพิจารณา จึงไม่ประจักษ์ความไม่เที่ยง

สภาพธรรมที่ไม่เที่ยงนั้น เป็นปกติ ปัญญาจะต้องพิจารณาจริง ๆ จึงจะสามารถประจักษ์ได้ว่า เป็นสภาพธรรมที่ว่างเปล่า หาสาระมิได้เลย

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาเวทนาว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อฝนเมล็ดหยาดตกอยู่ในสรวทสมัย ฟองน้ำในน้ำย่อมบังเกิดขึ้นและดับไป บุรุษผู้มีจักขุพึงเห็น เพ่ง พิจารณาฟองน้ำนั้นโดยแยบคาย เมื่อบุรุษนั้นเห็น เพ่ง พิจารณาอยู่โดยแยบคาย ฟองน้ำนั้น พึงปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้เลย ฯลฯ เวทนานั้นย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้สาระในเวทนาพึงมีได้อย่างไร ฉะนั้นเหมือนกัน

ความรู้สึกก็เกิดดับรวดเร็วเหลือเกิน ซึ่งหลายท่านกล่าวว่า ความรู้สึกที่พิจารณายากคือความรู้สึกไม่สุข ไม่ทุกข์ เวลาที่สุขเวทนาเกิดขึ้น ก็ยังปรากฏชัดพอที่จะให้พิจารณาได้ หรือเวลาที่ทุกข์เวทนาเกิดขึ้น ก็เป็นทุกข์จริง ๆ ปรากฏให้รู้ได้ แต่ทำอย่างไรจึงจะรู้ลักษณะของเวทนาซึ่งไม่ใช่สุขและไม่ใช่ทุกข์

ขณะที่กำลังเห็น ไม่ใช่ขณะอื่นที่จะรู้ลักษณะของอุเบกขาเวทนา หรือว่าอุทุกขมสุขเวทนา เพราะว่าขณะที่เห็น เห็นเท่านั้น เห็นเฉย ๆ เพียงเห็น และไม่สนใจ ขอให้ระลึกถึงความรู้สึกในขณะที่กำลังเห็นและไม่สนใจ ขณะนั้นคือความรู้สึกเฉย ๆ นั้นเอง เพราะฉะนั้น เป็นความรู้สึกปกติธรรมดาจริง ๆ ในขณะที่เห็น แต่เพราะไม่ได้ระลึกลักษณะที่เป็นความรู้สึกเฉย ๆ ว่าเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีจริง จึงทำให้ไม่รู้

ว่าความรู้สึกเฉย ๆ นั้นมีลักษณะอย่างไร ซึ่งความจริงแล้วในวันหนึ่ง ๆ ความรู้สึกชนิดใดมาก ความรู้สึกเป็นสุขมาก หรือความรู้สึกเป็นทุกข์มาก หรือความรู้สึกเฉย ๆ มาก

ความจริง คือ ความรู้สึกเฉย ๆ มีมากกว่า แต่สิ่งใดก็ตามที่มีมากจะทำให้ชินและไม่สังเกต ไม่ระลึกถึง เช่น โลกมุขจิตที่ประกอบด้วยอุเบกขาเวทนา ความรู้สึกเฉย ๆ มีอยู่เป็นประจำ แต่เพราะเป็นประจำจึงไม่รู้ว่า ในขณะที่นั้นเป็นลักษณะของจิตประเภทหนึ่งซึ่งเกิดพร้อมกับความยินดี หรือความติด หรือความพอใจในสิ่งที่กำลังปรากฏแล้ว

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานจึงเป็นเรื่องของกาลเวลาที่จะต้องมีความอดทน ที่จะระลึกรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามที่ได้ศึกษาโดยละเอียด เช่น เรื่องของเวทนาเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาสัญญาเจตสิก หรือสัญญาขันธว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อนยังอยู่ พยับแดดย่อมเต็มระยะยาระยับในเวลาเที่ยง บุรุษผู้มีจักขุพึงเห็น พง์ พิจารณาพยับแดดนั้นโดยแยบคาย เมื่อบุรุษนั้นเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยบคาย พยับแดดนั้น พึงปรากฏเป็นของว่างเปล่า ฯลฯ สาระในพยับแดดพึงมีได้อย่างไร แม้ฉันใด สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล

ขณะนี้สัญญาเกิดดับอยู่ตลอดเวลา ทางตาที่กำลังเห็นก็มีสัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ทางหูก็มีสัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็มีสัญญาเจตสิก เป็นสัญญาขันธเกิดร่วมด้วย แต่ถ้ายังไม่ได้พิจารณาตราบใด จะยังไม่เห็นความไม่มีสาระของสัญญาที่จำลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่าเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดดับ

ขณะที่กำลังจำทางตา ไม่ใช่ในขณะที่กำลังจำทางหู ลักษณะที่จำมีจริง แต่เป็นสภาพจำที่ต่างกัน เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานต้องนานแค่ไหน กว่าสติจะระลึกถึงลักษณะของสัญญาขันธ หรือสัญญาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่กำลังจำสิ่งที่กำลังปรากฏ

เรื่องของขันธ ๕ ทั้งหมด เป็นเรื่องที่ปัญญาจะต้องรู้ชัดและแทงตลอดจริง ๆ แม้ว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเร็วมาก แต่ปัญญาสามารถที่จะแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาสังขารขันธว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้มีความต้องการด้วยไม้แก่น เสาะหาไม้แก่น เพื่อยแสวงหาไม้แก่นอยู่ ถือเอาจอบอันคม พึงเข้าไปสู่ป่า บุรุษนั้นพึงเห็นต้นกล้วยใหญ่ตรง ใหม่ ยังไม่เกิดแก่นใน ในป่านั้น พึงตัดโคนต้นกล้วยนั้น แล้วจึงตัดปลาย แล้วจึงปอกกาบใบออก บุรุษนั้นปอกกาบใบออก ไม่พึงได้แม้กระทั่งในต้นกล้วยใหญ่นั้น จะพึงได้แก่นแต่ที่ไหน บุรุษผู้มีจักขุพึงเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยบคายซึ่งต้นกล้วยใหญ่นั้น เมื่อบุรุษนั้นเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยบคาย ต้นกล้วยใหญ่นั้นพึงปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาแก่นมิได้ ฯลฯ สังขารนั้นย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในสังขารทั้งหลายพึงมีได้อย่างไร ฉะนั้นเหมือนกันแล

เจตสิก ๕๒ ดวง เวทนาเจตสิก ๑ เป็นเวทนาขันธ สัญญาเจตสิก ๑ เป็นสัญญาขันธ เจตสิกที่เหลือทั้งหมด ๕๐ ดวง เป็นสังขารขันธ มีประเภทต่าง ๆ หลายประเภท เหมือนกับกาบใบของต้นกล้วย ซึ่งแม้ว่าจะลอกออก ๆ ก็ไม่สามารถที่จะหาแก่นหรือสาระได้ แม้ฉันใด สังขารขันธทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นขณะจิตที่เกิดขึ้นร่วมกับโลภะ เป็นจิตที่ยินดียอยากได้ หรือขณะจิตที่เกิดขึ้นร่วมกับโทสะ ที่ประกอบด้วยความขุ่นเคือง หยาบกระด้าง ขณะนั้นก็เว้นจากสาระ คือ ความเป็นตัวตน เพราะว่าแม้แต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป

๑๐๖๗

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาวิญญานชั้นที่ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นักเล่นกลหรือลูกมือนักเล่นกล พึงแสดงกลที่หนทางใหญ่ สีแพรง บุรุษผู้มีจักขุพึงเห็น เพ่ง พิจารณากลนั้นโดยแยบคาย เมื่อบุรุษนั้นเห็น เพ่ง พิจารณาอยู่โดยแยบคาย กลนั้นพึงปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในกลพึงมีได้อย่างไร แม้ฉันใด วิญญานอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ภิกษุย่อมเห็น เพ่ง พิจารณาอยู่โดยแยบคาย เมื่อภิกษุเห็น เพ่ง พิจารณาวิญญานนั้นโดยแยบคาย วิญญานนั้นย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในวิญญานพึงมีได้อย่างไร ฉะนั้น เหมือนกันแล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย ทั้งในรูป ทั้งในเวทนา ทั้งในสัญญา ทั้งในสังขาร ทั้งในวิญญาน เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้

ถ้าไม่ได้ฟังอุปมาเรื่องนักเล่นกล หรือลูกมือของนักเล่นกล จะทราบไหมว่า ขณะนี้วิญญาน คือ จิต กำลังเล่นกล เพราะว่าเกิดดับสับต่ออย่างรวดเร็วที่สุดยิ่งกว่า นักเล่นกล จนกระทั่งไม่ประจักษ์ว่า ลักษณะของจิตประเภทหนึ่งเกิดขึ้นและดับไป และลักษณะของจิตประเภทอื่นก็เกิดขึ้นและดับไป ๆ เพียงขณะเดียว ๆ ทีละขณะ เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

แต่เวลาที่เห็นนักเล่นกล เล่นกลเหมือนจริง เพราะไม่รู้ว่าความรวดเร็วนั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร ฉะนั้นที่จิตกำลังเป็นนักเล่นกล ก็เพราะว่าเกิดดับอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ที่ไม่รู้เห็นเป็นสัตว์ บุคคลต่าง ๆ หรือทำให้เห็นเป็นวัตถุต่าง ๆ

ใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระวิภังคปกรณัม ขันธวิภังคนิทเทส** มีข้อความว่า

อนึ่ง มายากลย่อมลวงมหาชนให้ถือเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่า นี่ทองบ้าง นี่เงินบ้าง นี่แก้วมุกดาบ้าง แม้วิญญูณก็ลวงมหาชนให้ถือเป็นดูคนมา ดูคนไป ดูคนยืน ดูคนนั่ง ด้วยจิตนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังเห็นเป็นคนนั่งอยู่ ให้ทราบว่ ขณะนี้วิญญูณขันธ กำลังเล่นกลเช่นเดียวกับมายากล เพราะขณะที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ สภาพธรรมตามความเป็นจริงจะไม่มีจักขุวิญญูณชั่วขณะที่เสียงกำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ทางตาที่กำลังเห็นเป็นคนนั่ง ตามความเป็นจริง จักขุวิญญูณเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางจักขุทวารวิถีและดับไป มีภวังคจิตเกิดขึ้น และมโนทวารวิถีก็ตรึงถึงสภาพที่ปรากฏทางตา เกิดเป็นความคิดหรือความรู้สึกว่า เห็นคนนั่ง แต่ในขณะที่กำลังได้ยิน แม้แต่รูปารมณที่ปรากฏทางตาก็ไม่มีขณะที่โสตวิญญูณกำลังได้ยินเสียง

ขณะที่เสียงปรากฏ ขณะนี้เอง พิสูจน์ธรรมว่า ขณะที่เฉพาะเสียงกำลังปรากฏจริง ๆ ขณะนั้นไม่มีสีตวันณะปรากฏเลย เพราะรูปารมณดับแล้ว ในขณะนี้เอง รูปารมณทางตาดับ มโนทวารวิถีจิตซึ่งนึกถึงคนนั่งก็ดับ ในขณะที่โสตวิญญูณกำลังได้ยินเสียง ในขณะที่เสียงกำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น จึงเห็นสภาพของวิญญูณขันธว่าเป็นเช่นเดียวกับมายากล

ทราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ให้รู้ว่า วิญญูณขันธของทุกท่านเล่นกลอยู่เสมอ ทุกครั้งที่เห็นเป็นทองบ้าง เป็นเงินบ้าง แก้วมุกดาบ้าง หรือว่าเป็นดูคนนั่งอยู่บ้าง เดินบ้าง ยืนบ้าง

นอกจากนั้น ใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระวิภังคปกรณัม ขันธวิภังคนิทเทส** วินิจฉัยขันธ ๕ โดยอุปมาว่า

ในขันธ ๕ นี้ อุปาทานขันธ คือ รูป มีอุปมาเหมือนโรงพยาบาล เพราะเป็นที่อยู่อาศัยด้วยอำนาจเป็นวัตถุ ทวาร และอารมณ์ของอุปาทานขันธ คือ วิญญูณ

อันมีอุปมาเหมือนคนไข้ อุปาทานขันธ คือ เวทนา มีอุปมาเหมือนความไข้ เพราะเป็นตัวเปื่อยดเปื่อย

ขณะนี้พิจารณาตามที่ร่างกาย รูปขันธ มีอุปมาเหมือนโรงพยาบาล และวิญญูณขันธที่กำลังเกิดดับ นอกจากจะเป็นนักเล่นกลหรือมายากลแล้ว ยังอุปมาเหมือนคนไข้ และเกิดร่วมกับเวทนาขันธซึ่ง อุปมาเหมือนความไข้ เพราะเป็นตัวเปื่อยดเปื่อย

มีใครทราบบ้างว่า เวทนาขันธเป็นสภาพที่เปื่อยดเปื่อย ถ้าเป็นทุกขเวทนายังเห็นสภาพความรู้สึกที่เป็นทุกข์ เจ็บ ปวด เมื่อยว่า กำลังเป็นทุกข์ กำลังเปื่อยดเปื่อย แต่สำหรับสุขเวทนา ก็เป็นตัวเปื่อยดเปื่อยด้วย เพราะเป็นสภาพธรรมที่ทำให้ติด เมื่อติดแล้วไม่สุข เพราะว่าต้องดิ้นรนแสวงหาสุขที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นสุขที่เกิดโดยอาศัยสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ

อุปาทานขันธ คือ สัญญา มีอุปมาเหมือนสมุฏฐานของไข้ เพราะเป็นแดนเกิดเวทนาที่สัมปยุตต์ด้วยโรคะ คือ โลภะ เป็นต้น ด้วยอำนาจกามสัญญา เป็นต้น นั่นเอง

ขณะนี้กำลังจำทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่รู้เลยว่าขณะนั้นเป็นสมุฏฐานของความไข้ เพราะว่าทุกท่านกำลังจำสิ่งที่กำลังเห็น จำเป็นคนนั่ง จำแม้จนกระทั่งสีเขียว หรือสีแดง เวลาที่ทางตาปรากฏเป็นสีเขียว จำสีเขียว แสวงหาสีเขียวหรือเปล่า เวลาที่จำเป็นสีแดง แสวงหาสีแดงหรือเปล่า เวลาที่จำเป็นสีอื่น ๆ แสวงหาสีนั้น ๆ หรือเปล่า ทุกท่านกำลังแสวงหาสีต่าง ๆ ทางตา เพราะฉะนั้น กามสัญญา สภาพที่จำสิ่งที่ปรากฏทางตานั่นเองเป็นสมุฏฐานของความไข้ คือ เวทนา เพราะว่าเมื่อพอใจสีใดก็แสวงหาสีนั้น ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของ เวลาที่ไปซื้อของจะเห็นได้จริง ๆ ว่า แสวงหาสีเนื่องจากว่ามีกามสัญญา คือ สภาพที่จำสี เพราะกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

อุปาทานขันธ คือ สังขาร มีอุปมาเหมือนการเสพของแสง เพราะเป็นเหตุอำนวยความสะดวก คือ เวทนา

ขอกล่าวถึงข้อความตอนท้ายของ **แผนปณทสูตร** ซึ่งมีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้
ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงแล้วว่า รูปอุปมาด้วย
กลุ่มฟองน้ำ เวทนาอุปมาด้วยฟองน้ำ สัญญาอุปมาด้วยพยับแดด สังขารอุปมาด้วย
ต้นกล้วย และวิญญาณอุปมาด้วยกล

ภิกษุย่อมเพ่งพิจารณาเห็นเบญจขันธ์นั้นโดยแยกกายด้วยประการใด ๆ
เบญจขันธ์นั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่าง เป็นของเปล่า ด้วยประการนั้น ๆ ก็การละ
ธรรม ๓ อย่างอันพระพุทธเจ้าผู้มีปัญญาดังแผ่นดินปรารภกายนี้ทรงแสดงแล้ว
ท่านทั้งหลายจงดูรูปอันบุคคลทิ้งแล้ว อายุ ใอรัน และวิญญาณย่อมละกายนี้เมื่อใด
เมื่อนั้นกายนี้อันเขาทอดทิ้งแล้ว ย่อมเป็นเหยื่อแห่งสัตว์อื่น หาเจตนามิได้ นอน
ทับถมแผ่นดิน นี่เป็นความสืบทอดเช่นนี้ นี่เป็นกลสำหรับหลอกลวงคนโง่ เบญจขันธ์
เพียงดั่งว่าเพชฌฆาตผู้หนึ่ง เราบอกแล้ว สาระย่อมไม่มีในเบญจขันธ์นี้ ภิกษุผู้
มีความเพียรอันปรารภแล้ว มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงพิจารณาขันธ์ทั้งหลายอย่างนี้
ทั้งกลางวัน ทั้งกลางคืน ภิกษุเมื่อปรารภนาบทอันไม่จุติ (นิพพาน) พึงละสังโยชน์
ทั้งปวง พึงกระทำที่พึงแก้ตน พึงประพฤติดุจบุคคลผู้มีศีรษะอันไฟไหม้ ดังนี้

จบ สูตรที่ ๓

อย่าลืมความจริงที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ท่านทั้งหลายจงดูรูปอันบุคคลทิ้งแล้ว อายุ ใอรัน และวิญญาณย่อมละกายนี้
เมื่อใด เมื่อนั้นกายนี้อันเขาทอดทิ้งแล้ว ย่อมเป็นเหยื่อแห่งสัตว์อื่น หาเจตนามิได้
นอนทับถมแผ่นดิน นี่เป็นความสืบทอดเช่นนี้

เพราะฉะนั้น ทุกท่านซึ่งกำลังมีรูปในขณะนี้ รอคอยเวลาที่จะถูกฝังลงไปดิน
หรือรอเวลาที่รูปนี้จะมอดไหม้เหลือเพียงเก้านาน

รออยู่หรือเปล่า เพราะบางท่านมีความคิดและการกระทำเหมือนกับลืมไปว่า
วันหนึ่งจะต้องตาย เพราะฉะนั้น ก็มักจะทำสิ่งซึ่งดูเหมือนลืมว่าจะต้องตาย แต่บาง

ท่านก็มีความคิดและการกระทำซึ่งดูเหมือนไม่ล้มเลยว่าจะต้องตาย หรือว่าร่างกายนี้กำลังเพียงรอเวลาที่จะถูกฝังลงไป在地ดินเท่านั้นเอง

และที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นี่เป็นกลสำหรับหลอกลวงคนโง่ เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ความเกิดดับ ต้องยอมรับตามความเป็นจริงว่า ยังเป็นคนโง่ เพื่อที่จะได้อบรมเจริญปัญญาสามารถรู้แจ้งในสภาพธรรมซึ่งหาสาระมิได้ ทางตาเป็นรูปที่ปรากฏให้เห็น ทางหูเป็นเสียง ทางจมูกเป็นกลิ่น ทางลิ้นเป็นรส ทางกายเป็นสิ่งที่กระทบสัมผัส ทางใจเป็นสภาพธรรมต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมบ้าง เป็นรูปธรรมบ้าง ตามความเป็นจริง ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุผู้มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงพิจารณาขันธทั้งหลายอย่างนี้

เวลาที่ตรัสเรื่องขันธ ไม่ใช่ว่าพ้นไปจากปรมาัตถธรรม คือ จิต เจตสิก และรูป แต่ข้อสำคัญที่สุดที่จะต้องพิจารณา คือ ขันธในขณะนี้ที่กำลังปรากฏ เพราะว่าการศึกษาปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ใช่ข้ามไปคอยเวลาอื่น หรือ คอยโอกาสอื่น หรือว่ารอคอยนามธรรมและรูปธรรมอื่น แต่ปัญญาที่จะรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ต้องเป็นปัญญาที่รู้สภาพธรรมที่เกิดปรากฏเป็นปกติในชีวิตประจำวันจนชินแต่ไม่เคยรู้ เช่น การเห็นมีจริงและชิน แต่ไม่เคยรู้ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาก็มีจริงและชิน แต่ไม่เคยรู้ โภกมุลจิตมีจริงและกัมมิติน แต่ไม่เคยรู้ลักษณะของ โภกมุลจิต เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะดับกิเลสได้ ไม่ใช่รู้สิ่งที่ยังไม่ปรากฏที่อื่น แต่ต้องรู้สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เดียวนี้ทันที จึงจะตรงกับที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พึงประพฤติดุจบุคคลผู้มีศีรษะอันไฟไหม้

ไม่ได้รอเวลาที่จะดับ ไม่ใช่ว่าต้องไปดับไฟที่อื่น แต่ในขณะนี้ที่กำลังไม่รู้ลักษณะของขันธ ซึ่งเป็นรูปขันธ หรือเวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธที่กำลังเกิดดับในขณะนี้เอง เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจจริง ๆ จะทราบว่าการศึกษาปริยัติธรรม เพื่อเกื้อกูลให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจนกว่าปัญญาจะสามารถศึกษาและแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ยินได้ฟัง และสะสมจนเป็นพหุสูตร คือ ผู้ที่ฟังมาก ในเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อเกื้อกูลให้สัมมาสติระลึกถูกต้อง และให้ปัญญาพิจารณาจนประจักษ์แจ้ง

ในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนจริง ๆ ไม่ว่าจะโดยการฟัง หรือการศึกษา พระอภิธรรม หรือพระสูตรก็ตาม

ข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นี่เป็นกลสำหรับหลอกลวงคนโง่ เบญจขันธ์ เพียงดังว่าเพชฌฆาตผู้หนึ่ง เราบอกแล้ว ซึ่งขอกล่าวถึงข้อความตอนนี้อยู่ใน **สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ยมกสูตร ข้อ ๒๐๕ - ข้อ ๒๐๗** ในครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรอยู่ที่พระวิหารเชตวัน และได้กล่าวธรรมกับท่านพระยมกะ ข้อความมีว่า

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

ดีละ ฯ ยมกะ ถ้าอย่างนั้น เราจักอุปมาให้ท่านฟัง เพื่อหยั่งรู้ความซอมนั้นให้ ยิ่ง ๆ ขึ้น ดูกร ท่านยมกะ เปรียบเหมือนคฤหบดี หรือบุตรของคฤหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเขารักษาตัวกวัดข้น เกิดมีบุรุษคนหนึ่งประสงค์ความ พินาศ ประสงค์ความไม่เป็นประโยชน์ ประสงค์ความไม่ปลอดภัย อยากจะปลงชีวิต เขาเสีย เขาพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า คฤหบดีและบุตรคฤหบดีนี้เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์ มาก มีโภคะมาก และเขามีการรักษาอย่างกวัดข้น การที่จะถูกอาจปลงชีวิตนี้ ไม่ใช่ เป็นการทำได้ง่ายเลย อย่างกระนั้นเลย เราพึงใช้อุบายปลงชีวิต

บุรุษนั้นพึงเข้าไปหาคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้น แล้วพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ผมขอเป็นคนรับใช้ท่าน คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้นพึงรับบุรุษนั้นไว้ใช้ เขาพึงรับใช้ เรียบร้อยดีทุกประการ คือ มีปกติตื่นก่อน นอนภายหลัง คอยฟังคำสั่ง ประพฤติให้เป็น ที่พอใจ กล่าวแต่ว่าจจะเป็นที่รักใคร่ คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้นเชื่อเขาโดยความ เป็นมิตร โดยความเป็นสหาย และถึงความไว้วางใจในเขา เมื่อใด บุรุษนั้นพึงคิดว่า คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีไว้ใจเราดีแล้ว เมื่อนั้น บุรุษนั้นรู้ว่า คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี อยู่ในที่ลับ พึงปลงชีวิตเสียด้วยศาสตราอันคม

ท่านยมกะ ท่านจะสำคัญความซอมนั้นเป็นไฉน ในกาลใด บุรุษนั้นเข้าไปหา คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ผมขอรับใช้ท่าน แม้ในกาลนั้น เขาก็เชื่อว่าเป็นผู้ส่ำออยู่แล้ว ก็แต่คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้นหารู้จักบุรุษผู้ส่ำว่า

เป็นผู้ฆ่าเราไม่ ในกาลใดบุรุษนั้นตื่นก่อน นอนภายหลัง คอยฟังคำสั่ง ประพฤติให้เป็นที่น่าพอใจ กล่าวแต่ว่าจาเป็นที่รักใคร่ แม้ในกาลนั้นเขาก็เชื่อว่าเป็นผู้ฆ่าอยู่แล้ว ก็แต่คบหบดีหรือบุตรคณบดีนั้นหารู้จักบุรุษผู้ฆ่านั้นว่าเป็นผู้ฆ่าเราไม่ และในกาลใดบุรุษนั้นรู้ว่าคบหบดีหรือบุตรคณบดีนั้นอยู่ในที่ลับ จึงปลงชีวิตเสียด้วยศาสตราอันคม แม้ในกาลนั้นเขาเป็นผู้ฆ่านั่นเอง ก็แต่คบหบดีหรือบุตรคณบดีนั้นหารู้จักบุรุษนั้นว่าเป็นผู้ฆ่าเราไม่

๑๐๖๘

ทุกท่าน ขณะนี้มีผู้ที่กำลังฆ่าอยู่หรือเปล่า รู้จักไหมว่าเป็นใคร

ชั้นทั้ง ๕ นั่นเอง ทั้งรูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และ
วิญญาณชั้น ซึ่งบางแห่งใช้คำว่า กิณ กำลังถูกรูปกิณ ถูกเวทนากิณ ถูกสัญญากิณ
ถูกสังขารกิณ ถูกวิญญาณกิณ ด้วยความไม่รู้

เพราะฉะนั้น ให้ทราบตามความเป็นจริงว่า ชั้นที่กำลังมีในขณะนี้ คือ
ในขณะที่กำลังเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้าง
คิดนึกบ้าง เป็นผู้ฆ่าจริง ๆ ตราบใดที่ปัญญายังไม่ได้อบรม ย่อมไม่รู้จักรว่า
กรรมเหล่านี้เป็นผู้ฆ่า ซึ่งท่านพระยมกะก็รับคำท่านพระสารีบุตรว่า

อย่างนั้น ท่าน

ข้อความต่อไป

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

ดูกร ท่านยมกะ ข้ออุปมานี้ฉันใด ปุถุชนผู้มีได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ
ทั้งหลาย ไม่ฉลาดในอริยธรรม ไม่ได้รับแนะนำในอริยธรรม ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ
ทั้งหลาย ไม่ฉลาดในสัปปริสธรรม ไม่ได้รับแนะนำในสัปปริสธรรม ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
ฯลฯ คือ ย่อมยึดถือชั้น ๕ ว่าเป็นตน

สำหรับผู้ที่เป็นสัตบุรุษ ก็ตรงกันข้าม คือ ย่อมไม่เห็นตนมีรูป ย่อมไม่เห็นรูป
โดยความเป็นตัวตน หรือย่อมไม่เห็นรูปในตน หรือไม่เห็นตนในรูป

โดยนัยของเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ก็เช่นเดียวกัน

ซึ่งท่านพระยมกะได้กล่าวกับท่านพระสารีบุตรว่า

ข้าแต่ท่านสารีบุตร ข้อที่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ของท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ผู้เช่นนั้น เป็นผู้อนุเคราะห์ ใคร่ประโยชน์ เป็นผู้ว่ากล่าวพราศอน ย่อมเป็นอย่างนั้น

แท้ ก็แลจิตของผมหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่น เพราะได้ฟัง
ธรรมเทศนาของท่านสารีบุตร

จบ สูตรที่ ๓.

นี่คือผู้ที่พิจารณาสภาพธรรมในขณะที่กำลังฟังธรรม

ถ. ในเรื่องนี้พระท่านฟังแล้วก็บรรลุ แต่ผมฟังแล้วก็ยังไม่เข้าใจ เรื่อง
สักกายทิฐิ ๒๐ ผมฟังมาหลายครั้งแล้ว เห็นรูปโดยความเป็นตน หมายความว่า
อย่างไร

สุ. เคยกล่าวถึงแล้ว ธรรมบางประการจะแจ่มแจ้งขึ้นเมื่อพิจารณาและ
อบรมเจริญสติปัฏฐาน มากกว่าที่จะเพียงอ่านพยัญชนะหรือฟังเพียงข้อความเท่านั้น
เพราะการที่จะให้เข้าใจพระไตรปิฎกโดยตลอด บางครั้งก็เป็นไปไม่ได้ และการที่ติด
ไม่ได้ติดค้ำยาก แต่ติดในอรรถ ทั้ง ๆ ที่ตามความเป็นจริง ทุกท่านมีความรู้สึกอย่างนี้
แต่เวลาที่จะให้ชี้ว่าขณะไหนมีความรู้สึกอย่างนี้ ถ้าขณะนั้นสติไม่ได้ระลึกรู้เลยว่า
ขณะนั้นกำลังเป็นความคิด หรือว่าความเห็นผิดอย่างใดอย่างหนึ่งในสักกายทิฐิ ๒๐

ปกติธรรมดาไม่มีใครบ้างที่จะคิดถึงเวทนาขันธ์ หรือสัญญาขันธ์ หรือสังขารขันธ์
หรือแม้แต่รูปขันธ์ หรือวิญญาณขันธ์ คิดถึงแต่สมมติบัญญัติ ไม่ได้คิดถึงรูปขันธ์ หรือ
วิญญาณขันธ์ หรือเวทนาขันธ์ หรือสัญญาขันธ์ หรือสังขารขันธ์ เพราะฉะนั้น ที่จะให้
เข้าใจว่า ถือรูปว่าเป็นตัวตน หรือมีตนในรูป มีรูปในตน ต่าง ๆ เหล่านี้ ก็ต้องใน
ขณะที่กำลังมีรูปเป็นอารมณ์และไม่รู้จึงยึดถือว่าเป็นเรา หรือว่ามีเราอยู่ในรูป

ยังไม่ประจักษ์แจ้งจริง ๆ ว่า หญาในพระวิหารเชตวันเป็นแต่เพียงปฐวีธาตุ เมื่อ
กระทบสัมผัสแล้วก็แข็ง ฉันท ปฐวีธาตุที่ทุกท่านกำลังมีอยู่ที่กาย ที่เคยยึดถือว่าเป็น
เรา หรือว่าเป็นตัวตน เมื่อกระทบสัมผัสก็แข็งเช่นเดียวกับหญาที่พระวิหารเชตวัน
เพราะฉะนั้น เวลาที่ใครนำหญาที่พระวิหารเชตวันไปเผา ไม่ได้อดร้อน เพราะเป็น
ปฐวีธาตุเท่านั้น ฉันท เวลาที่กระทบสัมผัสส่วนที่เคยยึดถือว่าเป็นร่างกายหรือว่าเป็น
รูปร่างกายของเรา มีความรู้สึกว่าเป็นเพียงปฐวีธาตุเท่านั้นหรือเปล่า เมื่อยังไม่เป็น

อย่างนั้น มีเราอยู่ที่รูปแม่อ่อนหรือแข็งซึ่งกำลังกระทบสัมผัสหรือเปล่า หรือว่ายึดถือรูปซึ่งกำลังกระทบสัมผัสนั้นว่าเป็นเราหรือเปล่า ซึ่งข้อความเหล่านี้ก็ได้กล่าวถึงแล้ว

ธรรมบางประการเข้าใจไม่ได้จนกว่าจะพิสูจน์ เช่น รูป อย่างที่ว่าวันหนึ่ง ๆ ทุกท่านคิดถึงรูป หรือคิดถึงสมมุติบัญญัติ เมื่อไม่ได้คิดถึงรูปจึงไม่เข้าใจว่า ทำไมสักกายทสิฐิจมี ๒๐ ตามนัยของชั้น ๕ จำแนกออกเป็นชั้น ๔ ต่อเมื่อใดระลึกถึงรูปชั้น แต่ยังไม่ได้หมดความยึดถือ ยังไม่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของปฐวีธาตุว่าเป็นเพียงสภาพธรรมซึ่งเป็นปฐวีธาตุเท่านั้น ในขณะที่ยังไม่เป็นเพียงปฐวีธาตุ สังเกตความรู้สึกในขณะนั้นว่า รูปเป็นเรา ไซ้ไหม ยังมีความรู้สึกว่ารูปเป็นเรา หรือว่าเราเป็นรูป หรือว่ามีรูปในเรา หรือว่ามีเราในรูป เพราะว่าในขณะที่พิจารณารูป ไม่ได้พิจารณานามชั้น เพราะฉะนั้น เราจึงอยู่ที่นามชั้น

สำหรับเรื่องชั้น ๕ ได้แก่ ปรมัตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก รูป

ใน **สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ปุณณมสูตร** ได้กล่าวถึงชั้น ๕ ซึ่งมีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ มิคารมาตุปราสาท ในพระวิหารบุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ก็ในสมัยนั้นแล ในคืนวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันเพ็ญ มีพระจันทร์เต็มดวง พระผู้มีพระภาคอันภิกษุสงฆ์ห้อมล้อมแล้ว ประทับนั่งอยู่ในที่แจ้ง

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งลุกจากอาสนะ ทำผ้าอุตตราสงค์เชวียงบ่าข้างหนึ่ง แล้วประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะพึงทูลถามเหตุประการหนึ่งกะพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงประทานโอกาสที่จะพยากรณ์ปัญหาแก่ข้าพระองค์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร ภิกษุ ถ้าเช่นนั้นเธอจงนั่ง ณ อาสนะของตน แล้วถามปัญหาที่เธอมุ่งจำนงเถิด

ภิกษุนี้รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ อสนะของตน ทูลถาม
ปัญหาพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุปาทานขันธ์ ๕ ได้แก่ อุปาทานขันธ์คือรูป
อุปาทานขันธ์คือเวทนา อุปาทานขันธ์คือสัญญา อุปาทานขันธ์คือสังขาร
อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ เหล่านี้ ใช้ไหม พระเจ้าข้า

ความคิดและการพิจารณาธรรมของคนในสมัยนี้ เหมือนอย่างครั้งนั้นหรือเปล่า
ที่จะฟังธรรมและพิจารณาไตร่ตรองถึงความละเอียดว่า อุปาทานขันธ์ ๕ ได้แก่
อุปาทานขันธ์คือรูป อุปาทานขันธ์คือเวทนา อุปาทานขันธ์คือสัญญา อุปาทานขันธ์
คือสังขาร อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ เหล่านี้ ใช้ไหม คำตอบว่าอย่างไร นี่เป็นเรื่อง
ต้องคิด บางครั้งเป็นเรื่องดูเหมือนง่าย แต่ยาก แต่บางครั้งก็เริ่มจากง่ายไปหายาก
เป็นการทดสอบความเข้าใจจริง ๆ ของอรรถในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

การที่จะศึกษาพระอภิธรรมประกอบกันไปกับพระสูตรโดยความละเอียด จะทำ
ให้เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังแจ่มแจ้งและโดยละเอียดด้วย และไม่หลงลืม ซึ่งพระอภิธรรมยังมี
เรื่องที่จะต้องศึกษาพิจารณาอีกมาก นี่เป็นเพียงตอนต้น ๆ โดยนัยของพระสูตรว่า
จะมีการพิจารณาคำแต่ละคำเพื่อให้เข้าใจชัดเจนได้อย่างไร เพราะฉะนั้น คำตอบ
คืออะไร เมื่อภิกษุได้ทูลถามอย่างนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ อุปาทานขันธ์ ๕ ได้แก่ อุปาทานขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ เหล่านี้แหละ ภิกษุ

เพราะฉะนั้น ไม่มีขันธ์ ๖ ขันธ์ ๗ เพราะโดยจำนวนทรงแสดงไว้ไม่ยิ่งไม่หย่อน
คือ ขันธ์ ๕ ทั้งนี้เป็นเพราะพระผู้มีพระภาคทรงสงเคราะห์ธรรมซึ่งมีส่วนเสมอกัน
เข้าเป็นอันเดียวกัน คือ ธรรมที่เป็นรูปทั้งหมด เป็นรูปขันธ์ ความรู้สึกต่าง ๆ
เวทนาเจตสิกซึ่งเกิดดับแต่ละขณะ ไม่ว่าจะเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา
โสมนัสเวทนา หรือโทมนัสเวทนา เมื่อเป็นสภาพที่รู้สึก เป็นเวทนาเจตสิก ก็เป็น
เวทนาขันธ์ สำหรับสัญญาก็โดยนัยเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นสภาพที่จำทางตา หรือ

จำทางหู จำทางจมูก จำทางลิ้น จำทางกาย จำทางใจ ก็เป็นขั้นเดียวกัน
สังขารขั้นทั้งหลายก็สงเคราะห์โดยเป็นสังขารขั้นด้วยกัน วิญญาณขั้นแต่ละชนิด
แต่ละประเภท ก็สงเคราะห์เป็นวิญญาณขั้นด้วยกัน

เพราะฉะนั้น ถ้ามีใครพูดถึงอุปาทานขั้น และกล่าวว่าเป็น ๖ บ้าง เป็น ๗ บ้าง
ย่อมไม่ถูก เพราะว่าอุปาทานขั้นนั้น ได้แก่ อุปาทานขั้น ๕

ข้อความต่อไปมีว่า

ภิกษุหนึ่งขึ้นชมอนุโมทนาภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า

ดีแล้ว พระเจ้าข้า

แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า

อุปาทานขั้น ๕ เหล่านี้แล มีอะไรเป็นมูลเหตุ พระเจ้าข้า

เป็นคำถามหรือความคิดพิจารณาธรรมของคนสมัยนี้ก็ได้ เมื่อทราบว่
ธรรมทั้งหลายต้องมีเหตุมีปัจจัย เพราะฉะนั้น สำหรับอุปาทานขั้น ๕ มีอะไรเป็น
มูลเหตุ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร ภิกษุ อุปาทานขั้น ๕ เหล่านี้แล มีฉันทะเป็นมูลเหตุ ฯลฯ

หมายความว่าถึงโลภะ สภาพที่ติด ที่พอใจนั่นเอง

ภิกษุรูปนั้นกราบทูลถามต่อไปว่า

อุปาทานก็อันนั้น และอุปาทานขั้น ๕ ก็อันนั้น หรือว่าอุปาทานอื่น
จากอุปาทานขั้น ๕ พระเจ้าข้า

ถ้าไม่พิจารณาคำถามของพระภิกษุในครั้งนั้น ก็ดูเหมือนจะไม่เข้าใจว่า
ท่านถามว่าอะไร แต่ถ้าศึกษาธรรมโดยละเอียดและพิจารณาก็จะทราบว่า พระภิกษุ
รูปนั้นกราบทูลถามว่า อุปาทาน คือ โลภะหรือฉันทาคะ ซึ่งเป็นมูลเหตุของอุปาทาน
ขั้น ๕ โลภะนั้นเองเป็นอุปาทานขั้น ๕ หรือว่าโลภะนั้นต่างหากจากอุปาทานขั้น ๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ อุปาทานก็อันนั้น และอุปาทานขันธ ๕ ก็อันนั้น หามิได้ และอุปาทานขันธอื่นจากอุปาทานขันธ ๕ ก็หามิได้ แต่ฉันทราคะในอุปาทานขันธ ๕ เหล่านั้นเป็นตัวอุปาทาน

โลภะไม่ได้พ้นจากขันธ และโลภะในขันธ ๕ เป็นตัวอุปาทาน เพราะฉะนั้น ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุปาทานก็อันนั้น และอุปาทานขันธ ๕ ก็อันนั้น หามิได้ เพราะว่าขันธ ๕ ไม่ใช่เป็นอุปาทาน เฉพาะโลภะเท่านั้นที่เป็นอุปาทาน ขันธมี ๕ จริง แต่เฉพาะโลภะซึ่งเป็นขันธหนึ่งในขันธ ๕ เป็นตัวอุปาทาน จะว่าอื่นจากขันธ ๕ ก็ไม่ได้ จะว่าขันธ ๕ ทั้งหมดเป็นอุปาทาน ก็ไม่ได้ เพราะว่าเฉพาะโลภะเท่านั้นที่เป็นอุปาทาน

ข้อความต่อไปมีว่า

ภิกษุ นั้นขึ้นชมอนุโมทนาภาสิตของผู้มีพระภาคว่า

ดีแล้ว พระเจ้าข้า

แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ฉันทราคะในอุปาทานขันธ ๕ แตกต่างกันหรือ

ดูเป็นการสนทนาธรรม หรือเป็นปัญหาธรรมซึ่งเป็นธรรมดา ๆ แต่คำตอบต้องคิด ต้องพิจารณา เพื่อให้ถูกต้องตรงลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ต่างกันภิกษุ

ดังนี้แล้ว ได้ตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ในอนาคตกาลขอเราพึงมีรูปเช่นนี้ พึงมีเวทนาเช่นนี้ พึงมีสัญญาเช่นนี้ พึงมีสังขารเช่นนี้ พึงมีวิญญาณเช่นนี้ ดูกร ภิกษุ ฉันทราคะในอุปาทานขันธ ๕ ต่างกันด้วยประการฉะนี้แล

จริงไหม ความพอใจของแต่ละคนไม่เหมือนกัน เวลานี้เป็นอย่างนี้ กำลังเป็นอย่างนี้ แต่ก็ยังมีความอยาก มีความปรารถนา มีความหวัง มีความต้องการอย่างอื่น

ซึ่งแต่ละคนต่างกัน ลองถามดูก็ได้ว่า แต่ละท่านในขณะนี้ปรารถนาหรือต้องการอะไร จะเหมือนกัน หรือต่างกัน

ข้อความต่อไปมีว่า

ภิกษุหนึ่งขึ้นชมอนุโมทนาภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า

ดีแล้ว พระเจ้าข้า

แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ ชันธ์ จึงชื่อว่าชันธ์

พระภิกษุในครั้งนั้น ท่านก็ปรารถนาที่จะกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเพื่อความเข้าใจของท่านจริง ๆ ว่า เพราะเหตุใดชันธ์จึงชื่อว่าชันธ์ ทำไมไม่ทรงบัญญัติพยัญชนะอื่น แต่ทรงบัญญัติพยัญชนะว่าชันธ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร ภิกษุ รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี นี้เรียกว่ารูปชันธ์

ไม่ว่าจะเป็นรูปประเภทหนึ่งประเภทใด ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ในที่ใกล้หรือในที่ไกล ทั้งหมดที่เป็นรูป นี้เรียกว่ารูปชันธ์

ข้อความต่อไป

เวทนายอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ นี้เรียกว่าเวทนาชันธ์

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ นี้เรียกว่าสัญญาชันธ์

สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ นี้เรียกว่าสังขารชันธ์

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีในที่ใกล้ก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี นี้เรียกว่าวิญญาณชันธ์

ดูกร ภิกษุ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล ชันฐ์จึงชื่อว่าชันฐ์

เพราะทรงตรัสรู้สภาพธรรมโดยละเอียดโดยทั่วจริง ๆ จึงทรงบัญญัติได้ว่า รูปต่างกันโดยประเภทที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบ ละเอียด เลว ประณีต ไกล ใกล้ ตลอดไปจนกระทั่งถึงเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมีประเภทต่างกันทุกขณะจิตที่เกิดขึ้น จิตก็ต่างกันเพราะประกอบด้วยสัมปยุตตธรรม คือ สังขารชันฐ์ ที่ต่างกัน เพราะฉะนั้น สัญญาก็ต่างกัน เวทนามีต่างกัน และรูปชันฐ์ ก็ต่างกัน ซึ่งมีปรากฏให้เห็นอยู่

ซึ่งใน **อภิสสาสนี นิกเขปกัณท์ อธิบายนิทเทสธรรมเป็นกามาวจร** มีข้อความว่า

เมื่อจะทรงแสดงธรรมที่นับเนื่องในภูมิระหว่างนี้ คือ ที่เป็นกามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ โดยความเป็นหมวด เป็นของว่างเปล่า เป็นปัจจัย และโดยสภาวะ จึงตรัสพระบาลีว่า ชันฐ์ ดังนี้ เป็นต้น

คือ ประมวลสภาพธรรมซึ่งมีมากมาย รูปชันฐ์ก็มีต่างประเภทออกไป เวทนาชันฐ์แม้มี ๕ ก็ต่างโดยชาติ โดยภูมิ โดยความหยาบ โดยความละเอียด โดยไกล โดยใกล้ โดยภายใน โดยภายนอก ทั้งสัญญา และสังขารที่เป็นเจตสิก ๕๐

เพราะฉะนั้น เมื่อมากอย่างนี้ จะแสดงโดยประมวล โดยประเภท ก็ต้องแสดง โดยความเป็นชันฐ์ คือ โดยเป็นส่วน ๆ หรือว่าโดยเป็นหมวด โดยเป็นกองของ สภาพธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งประมวลเป็นรูปส่วนหนึ่ง เวทนาส่วนหนึ่ง สัญญาส่วนหนึ่ง สังขารส่วนหนึ่ง และวิญญาณส่วนหนึ่ง

๑๐๖๙

เรื่องของขันธ สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป เป็นขันธ เพราะฉะนั้น ปริมาตรธรรมซึ่งไม่ใช่ขันธมีอยู่อย่างเดียว คือ นิพพาน

สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัย ความละเอียดของปัจจัยมีมาก และลักษณะ ของขันธแต่ละประเภท ๆ ก็ต่างกันไป แต่เมื่อประมวลโดยส่วนที่เสมอกันแล้ว แม้ว่า รูปขันธจะมีประเภทต่าง ๆ ก็เป็นรูปขันธ เป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้อารมณ์

สำหรับความหมายที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ข้อความใน **อภิสมาสี** **จิตตูปปาตกัณฑ์** อธิบายว่า

อธิบาย อดีตตะ คือ อดีต มีข้อความว่า ชื่อว่าอดีตตะ เพราะถึงสภาวะของตน หรือถึงอุปาทกขณะ เป็นต้น แล้วก็ล่วงเลยไป คือ เกิดขึ้นและดับไป

ขณะนี้กำลังเป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคตอย่างรวดเร็ว ทราบได้อย่างไรว่า เป็นอดีตแล้ว เพราะว่า เป็นสภาพธรรมที่ถึงแล้ว ถึงสภาวะของตน เช่น การเห็นที่กำลังเห็นและกัดับ เป็นอดีต ถึงแล้ว ถึงสภาพที่จะเห็นสิ่งนี้แล้ว ทางหู ก็เช่นเดียวกัน เป็นสภาวะที่ถึงแล้ว คือ ได้ยินเสียงนี้แล้ว ก่อนนั้นไม่รู้ว่า จะเห็นอะไร เพราะยังไม่ถึง ก่อนนั้นไม่ทราบว่า จะได้ยินอะไร เพราะยังไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เมื่อ ยังไม่ถึงก็ยังไม่รู้ แต่ขณะที่กำลังเห็น รู้เลยว่าถึงแล้ว คือ ถึงการเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ

ทางตา เป็นวิบากจิต เป็นผลของอดีตกรรม ไม่มีใครทราบว่า ขณะต่อไป ฟุ้งนี้ หรือว่าวันต่อ ๆ ไปจะเห็นอะไร เพราะว่ายังไม่ถึง แต่เมื่อใดก็ตามที่ถึง ถึงแล้ว เป็นอดีตทันที เพราะว่าทางตาเห็นและดับ รับผลของกรรม โดยการที่ขณะนั้น จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นและกัดับ จึงชื่อว่าถึงแล้ว เป็นอดีตแล้ว ขณะที่ได้ยินขณะนี้ ถึงแล้ว และเป็นอดีตแล้ว เพราะว่าเกิดขึ้นและกัดับไป นี่เป็นลักษณะของอดีตธรรม คือ เพราะถึงสภาวะของตน หรือถึงอุปาทกขณะ เป็นต้น แล้วก็ล่วงเลยไป คือ ดับไป

อดีตที่เกิดขึ้นแล้ว ทุกคนทราบใช่ไหมว่า เพราะเกิดขึ้นและดับไป แต่ว่าอนาคต เป็นสิ่งซึ่ง เพราะยังไม่ถึงแม้ทั้ง ๒ อย่างนั้น คือ ยังไม่เกิด ยังไม่ดับ เมื่อยังไม่เกิดก็ดับ ไม่ได้ เมื่อยังไม่เกิดขึ้นจึงเป็นอนาคต ต่อเมื่อใดถึงแล้ว เกิดขึ้นและดับไป เป็นอดีต

ชื่อว่าปัจจุบันนะ เพราะอาศัยเหตุอันนั้น ๆ เกิดขึ้น คือ ดำเนินไปเบื้องบนตั้งแต่ อุปาทกขณะจนถึงภังคขณะ

นี่คือความหมายของปัจจุบัน เพราะว่าจิตดวงหนึ่งแม้ว่าจะเกิดดับอย่างรวดเร็ว ที่สุด แต่ก็มีขณะย่อย ๓ ขณะ คือ ขณะที่เกิดขึ้นเป็นอุปาทกขณะ ขณะที่ยังไม่ดับเป็น จิติขณะ และขณะที่ดับเป็นภังคขณะ เพราะฉะนั้น ความหมายของ ปัจจุบันนะ คือ

ชื่อว่าอุปบันนะ เพราะถึง คือ ดำเนินไปเบื้องบนตั้งแต่อุปาทกขณะจนถึง ภังคขณะ

สั้นไหม ปัจจุบัน จากอุปาทกขณะจนถึงภังคขณะ นั่นคือ ปัจจุบัน แต่เมื่อ ล่วงเลยภังคขณะแล้ว เป็นอดีต นี่คือความหมายของขันธ ซึ่งได้แก่ รูปเกิดดับ เวทนา ความรู้สึกเกิดดับ สัญญา สภาพที่จำเกิดดับ สังขารขันธเกิดดับ วิญญาณขันธเกิดดับ เป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน

สำหรับความหมายของภายในและภายนอก ข้อความใน **อภิญญาสาสนี** **นิกเขปกันท์ พระบาลินิทเทศ อัชฌัตตติกะ** มีข้อความว่า

ธรรมภายในเป็นใจ ธรรมเหล่าใดเป็นภายใน เป็นเฉพาะตน เกิดในตน เป็นของเฉพาะแต่ละบุคคล เป็นอุปาทินนของสัตว์นั้น ๆ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าภายใน

ข้อความอธิบาย นิกเขปอัชฌัตตติกะ มีว่า

ด้วยสองบทว่า ของสัตว์นั้น ๆ ทรงกำหนดถือเอาสัตว์ทุกจำพวก

บททั้งสองว่า เป็นภายใน เป็นเฉพาะตน เป็นชื่อของธรรมที่เป็นภายใน เกิดแก่ตน

คำว่า นิยตา แปลว่า เกิดในตน

คำว่า เป็นของเฉพาะแต่ละบุคคล คือ เป็นของบุคคลแต่ละบุคคล ๗

คำว่า เป็นอุปาทินนะ ได้แก่ ตั้งอยู่ในสรีระ

ก็สภาพธรรมเหล่านั้นจะบังเกิดแต่กรรมหรือหาไม่ก็ตาม ที่ตรัสว่าอุปาทินนะ ในที่นี้ ก็ด้วยอำนาจที่ได้ยึด ที่ได้ถือ และที่ถือผิด

ซึ่งข้อความใน **อภิญญสาสนี ฐปัทม ปรรณนาทุกนิทเทศ ในรูปวิภัตติ** มีว่า

ทั้งสรีระ ทั้งชั้นธัญญะ ย่อมเรียกว่าอัตภาพ เพราะเหตุที่พาลชนกำหนด ถือเอาว่า นี่เป็นอัตตาของเรา

นี่คือความหมายของอชฌัตตตติกะ คือ ธรรมภายใน

รูปภายใน เป็นรูปที่เกิดที่ตน สำหรับเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่เกิดในตน นั้นเป็นอชฌัตตตติกะ

สำหรับภายนอก เป็นธรรมที่ตรงกันข้าม คือ ไม่ใช่ธรรมที่เป็นภายใน ที่ไม่ได้เกิดในตน

สำหรับความหมายของหยาบ ละเอียด ทรม ประณีต ไกล ใกล้

รูปชั้นที่หยาบ ได้แก่ รูปชั้นที่กระทบและปรากฏ ทางตา รูปารมณ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู สัททารมณ คือ เสียงที่ปรากฏเมื่อกระทบโสตปสาท ทางจมูก คันธารมณ คือ กลิ่นที่ปรากฏเมื่อกระทบฆานปสาท ทางลิ้น รสารมณ คือ รสที่ปรากฏเมื่อกระทบชีวนาปสาท ทางกาย โผฏฐัพพารมณ ๓ คือ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ปรากฏเมื่อกระทบกายปสาท รวม ๗ รูป และปสาทรูป ๕ รวมเป็น ๑๒ รูป ชื่อว่ารูปหยาบ เพราะว่า ๗ รูป เป็นรูปที่รู้ได้เมื่อกระทบกับปสาท และปสาทรูป ๕ นั้น ก็เป็นรูปหยาบ เพราะว่าเป็นรูปที่สามารถกระทบอารมณ์ได้ ส่วนรูปอื่นที่เหลือทั้งหมด เป็นรูปละเอียด

ทั้ง ๆ ที่ทรงแสดงว่าเป็นรูปหยาบ และที่เป็นรูปหยาบเพราะว่าสามารถที่จะรู้ได้ง่าย แต่ก็ยังไม่ง่ายสำหรับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของรูปจริง ๆ ซึ่งกำลังปรากฏ จนกว่าจะอบรมปัญญาจริง ๆ จนเป็นปัญญาที่สมบูรณ์ที่จะเห็นว่า

สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุสิ่งต่าง ๆ นั่นจึงจะเป็นการรู้รูปหยาบตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏได้ทางตาเท่านั้น

สำหรับความหมายของรูปทรม รูปประณีต ใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระวิภังคปกรณ์ ชันธวิภังคนิทเทส** มีข้อความว่า

บทว่า อุกุญฺญาตํ แปลว่า ที่เขาดูหมิ่น

บทว่า อวมญฺญาตํ แปลว่า ที่เขารู้จักกันอย่างข่ม ๆ คือ ที่ไม่ประกาศว่ารูปบ้าง คือ เป็นรูปที่ไม่ยอมรับ เพราะเหตุว่าเป็นรูปที่เล็กน้อย

บทว่า ที่เขาชัง โดยอรรถว่า ที่เขาเหยียด ที่เขาทิ้ง ด้วยอรรถว่า เป็นรูปที่ใคร ๆ ไม่พึงถือเอา และอาจารย์ทั้งหลายก็กล่าวว่า เขาเกลียดบ้าง

บทว่า ที่เขาดำหนิ คือ ที่เขาดำหนิด้วยวาจาว่า ประโยชน์อะไรด้วยรูปนี้ คือ ไม่เป็นที่ต้องการของใคร

บทว่า ที่เขาไม่สนใจ คือ ไม่ใช่ที่เขาเคารพ

บทว่า ทรม คือ ลามก

บทว่า ที่สมมุติว่าทรม คือ ที่เขาสมมุติกันในโลกว่า เป็นรูปทรม หรือที่พวกคนทรมรู้จักกันดี เหมือนอย่างคูกที่สัตว์จำพวกมีคูกเป็นอาหารรู้จักกันดี ฉะนั้น

บทว่า ที่เขาไม่ปรารถนา คือ ไม่เป็นที่รัก หรือที่เขาไม่แสวงหาเพื่อต้องการจะได้

บทว่า อกนฺตํ แปลว่า ที่เขาไม่ใคร่ หรือที่ไม่มีสิริ

บทว่า ที่ไม่น่าพึงใจ คือ ไม่เอิบอาบใจ

อีกอย่างหนึ่ง ตั้งวิเคราะห์ว่า มนํ อปฺปายติ วฑฺฒเตตฺติ มนํปํ อารมณฺโदติ ยังใจให้เอิบอาบ คือ ให้เจริญ เหตุฉะนั้นอารมณ์นั้นชื่อว่ามนापะ แปลว่า อันยังใจให้เอิบอาบ

น มนํปํ อมนํปํ รูปไม่ใช่อารมณ์ที่ยังใจให้เอิบอาบ ชื่อว่าอมนাপะ คือ ไม่ใช่อารมณ์ที่ยังใจให้เอิบอาบ

อีกนัยหนึ่ง รูปชื่อว่าที่เขาไม่ปรารถนา เพราะเว้นจากสมบัติ รูปชื่อว่าที่เขา
ไม่มีใคร เพราะไม่ใช่เป็นเหตุแห่งสุข รูปชื่อว่าที่ไม่น่าพึงใจ เพราะเป็นเหตุแห่งทุกข์

สำหรับรูปที่ประณีตนั้น ก็โดยนัยที่ตรงกันข้ามกับรูปทรม

สำหรับรูปไกล ได้แก่ รูป ๑๒ รูป เหมือนกับรูปหยาบ เพราะรู้ได้ง่ายและ
กระทบปสาทได้

สำหรับรูปไกลก็เหมือนกับรูปละเอียด เพราะแม้อยู่ไกลก็ชื่อว่ารูปไกล
เพราะมีลักษณะที่รู้ได้ยาก และไม่อาจจะรู้ได้ด้วยอาการกระทบ เพราะว่าความหมาย
ไกลหรือไกลมี ๒ อย่าง คือ โดยลักษณะที่รู้ได้ยากอย่างหนึ่ง และโอกาส คือ โดยที่ตั้ง
ของรูปนั้น เพราะว่าบางรูปอยู่ไกลจริง แต่ว่าลักษณะนั้นละเอียด เพราะฉะนั้น จึงเป็น
รูปที่ไกลเพราะว่ารู้ยาก

สำหรับเวทนา ในเรื่องของอดีต ปัจจุบัน อนาคต เพราะว่าเป็นสภาพที่เกิดขึ้น
ก็ไม่ใช่สิ่งสัส แต่ในเรื่องที่เป็นเวทนาหยาบ เวทนาละเอียด เวทนาทรม
เวทนาประณีต เวทนาไกล เวทนาไกล ข้อความใน **สัมโมหวิโนทนี** แสดงว่า

เวทนาที่หยาบและละเอียดโดย ๔ ประการ คือ โดยชาติ ๑ โดยสภาพ ๑
โดยบุคคล ๑ โดยโลกียะ โลกุตตระ ๑

ดูเหมือนเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและละเอียดเกินไป แต่ความจริงเป็นสภาพธรรมซึ่ง
เกิดขึ้นเป็นประจำ แต่สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกันนั่นหรือแปลว่า
สภาพธรรมแต่ละขณะนั้นต่างกันอย่างไร เช่น เวทนาที่หยาบ โดยชาติ คือ เวทนาที่
เป็นอกุศล ที่เกิดกับอกุศลจิต หยาบ เพราะว่ามีความกระวนกระวาย และมีวิบากเป็น
ทุกข์ ซึ่งจะสังเกตพิจารณาได้ว่าต่างกับเวทนาที่เกิดกับกุศลจิต แต่ถ้าไม่อบรมเจริญ
สติปัญญา จะไม่เห็นความต่างกันของเวทนาหยาบซึ่งเป็นอกุศล กับเวทนาละเอียดซึ่ง
เป็นกุศล ถ้าต่อไปเป็นผู้ที่สติระลึกรู้ลักษณะของเวทนาซึ่งเป็นความรู้สึกในขณะที่เป็น
อกุศลชนิดหนึ่งชนิดใด จะสังเกตเห็นลักษณะสภาพของเวทนาหยาบได้ว่า ต่างกับ
สภาพของเวทนาที่ละเอียดที่เป็นกุศล

นี่คือสภาพของเวทนาหยาบและละเอียดซึ่งต่างกันโดยชาติ

เวทนาที่หยาบและละเอียดซึ่งต่างกันโดยสภาพ คือ ทุกขเวทนาเป็นเวทนาหยาบ เพราะขณะนั้นเป็นสภาพที่ไม่สบาย ไม่สำราญ และเป็นสภาพที่ทนได้ยาก ส่วนเวทนาอื่นเป็นเวทนาละเอียด พิสูจน์ได้ใช่ไหม เวทนาหยาบ คือ ทุกขเวทนา นอกจากนั้นเป็นเวทนาละเอียด

โดยบุคคล เวทนาของผู้ที่ไม่เข้าสู่สมาบัติ เป็นเวทนาหยาบ ส่วนเวทนาของผู้ที่เข้าสู่สมาบัติ คือ ผู้ที่ได้ฌาน และขณะนั้นจิตเป็นฌานจิตเกิดดับสืบต่ออยู่ ในระหว่างที่เป็นฌานจิต เวทนาจึงละเอียด

โดยโลกียะ โลกุตตระ เวทนาที่มีอาสวะเป็นเวทนาหยาบ เวทนาซึ่งไม่มีอาสวะเป็นเวทนาละเอียด

เพราะฉะนั้น ก่อนการเจริญสติปัฏฐาน ไม่เคยสังเกตลักษณะของเวทนาว่า หยาบละเอียดอย่างไร แต่ถ้าสังเกตขึ้น ๆ จะเห็นความต่างกันว่า เวทนาซึ่งเกิดกับอกุศลทั้งหมด หยาบ เป็นสภาพที่กระวนกระวาย มีวิบากที่เป็นทุกข์เดือดร้อน แต่เวทนาที่เป็นกุศลประณีตขึ้นตามขั้นจนกระทั่งถึงเวทนาที่ไม่มีอาสวะ ซึ่งย่อมละเอียดกว่าเวทนาที่มีอาสวะ ถึงแม้ว่าจะเป็นกุศล แต่ก็ยังเป็นกุศลที่ยังมีอาสวะอยู่

สำหรับเวทนาใกล้ไกล ก็เป็นการเทียบเคียงว่า เวทนาที่เป็นอกุศลไกลจากเวทนาที่เป็นกุศลและอัปยากตะ

ผิดกันเหลือเกิน คือ ความไกล ลักษณะของความรู้สึก ความสุข ความติด ความพอใจในขณะที่เป็นอกุศล กับลักษณะของความปิติ ความโลมณัส ความยินดีในกุศล เป็นสภาพธรรมที่ไกลกันมาก

สำหรับเวทนาที่เป็นอกุศลใกล้กับเวทนาที่เป็นอกุศล ไม่ว่าจะ เป็นอกุศลในภูมิไหน เช่น โภภมูลจิตที่เกิดในกามภูมิ ในมนุษย์ภูมิ เวทนาเจตสิกซึ่งเกิดกับ โภภมูลจิตก็เป็นเวทนาที่เป็นอกุศล และ โภภมูลจิตที่เกิดกับรูปพรหมบุคคล โภภมูลจิตเป็นอกุศล เวทนาที่เกิดกับ โภภมูลจิตก็เป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่า เวทนาซึ่งเกิดกับ โภภมูลจิตจะไกลกันโดยภูมิ คือ บุคคลหนึ่งอยู่ในกามภูมิ อีก

บุคคลหนึ่งอยู่ในรูปพรหมภูมิ และโลภมูลจิตเกิด เวทนาที่เป็นอกุศลก็ใกล้กับเวทนาที่เป็นอกุศลด้วยกัน แม้ว่าจะต่างภูมิกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าเปรียบเทียบเวทนาที่เป็นอกุศล ย่อมใกล้กับเวทนาที่เป็นกุศล แต่เวทนาที่เป็นอกุศลใกล้กับเวทนาที่เป็นอกุศล และเวทนาที่เป็นกุศลก็ใกล้กับเวทนาที่เป็นกุศล

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

สุ. ลักษณะต่างกัน ผิดกันมาก ไม่เหมือนกัน ถ้าเหมือนกันหมายความว่า ยังไม่รู้ความต่าง

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

สุ. แต่ว่าสุขเวทนาที่เกิดร่วมกับสังขารขันธ์ที่เป็นอกุศล สุขนั้นเป็นความเศร้าหมอง เป็นความกระวนกระวาย เป็นเหตุนำมาซึ่งทุกข์

ถ. กุศลที่ทำเสร็จแล้วก็ป็นโสมนัสเวทนา อกุศลที่เกิดขึ้นจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เมื่อได้รับสมความปรารถนาแล้ว โสมนัสเวทนาจึงเกิดขึ้น ก็เป็นโสมนัสเหมือนกัน

สุ. ไม่เหมือน ถ้าพิจารณาจะทราบว่าเป็นขณะที่เป็นโลภะ กำลังติด กำลังสนุก กำลังพอใจอย่างยิ่งที่กล่าวว่าเป็นสุข แท้ที่จริงแล้วกระวนกระวาย ขณะที่กำลังติด กระวนกระวายมาก ห่างไกลกับเวทนาที่เป็นกุศล

ถ. ต่างกันอย่างไร กุศลสุขอย่างไร อกุศลสุขอย่างไร

สุ. เคยสุขเวลาเป็นกุศลไหม เคยสุขเวลาเป็นอกุศลไหม เหมือนกันหรือต่างกัน

ถ. อาจารย์ว่าต่างกัน แต่ผมว่าเหมือนกัน

สุ. จริงหรือ ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ ไม่มีทางที่จะเหมือนกัน เป็นเพราะไม่ได้สังเกตลักษณะที่กระวนกระวายในขณะที่ติดด้วยความสุขนั้น ซึ่งไม่สงบเลย

ถ. ต่างกันที่กุศลปล่อยวาง แต่ออกุศลเข้าไปติด

สุ. ความพอใจ ความตื่นเต้น ความยึด ในขณะนั้นเป็นความ
กระวนกระวาย ไม่สงบ แม้จะพอใจและรู้สึกเป็นสุข แต่ไม่สงบ

เพราะฉะนั้น ลองใหม่ พิจารณาดูว่าจะเหมือนหรือไม่เหมือน เพราะว่า
ลักษณะของเวทนาที่เป็นอกุศลไกลจากเวทนาที่เป็นกุศล เวทนาที่เกิดกับโลภะใกล้กับ
เวทนาที่เกิดกับโลภะ แต่ไกลเวทนาที่เกิดกับโทสะ

พอสังเกตได้ว่า จริง ใช่ไหม โลภะทางตา โลภะทางหู เวทนาที่เกิดกับโลภะ
ใกล้กับเวทนาที่เกิดกับโลภะ มีลักษณะที่คล้ายกัน เป็นความพอใจ เป็นความติด
เป็นความกระวนกระวายเช่นเดียวกัน เพียงแต่ในวัตถุอารมณ์ที่ต่างกัน แต่ลักษณะ
ของความพอใจเหมือนกัน ลักษณะของเวทนาที่เกิดร่วมกับโลภะทางตา ลักษณะของ
เวทนาที่เกิดร่วมกับโลภะทางหู ลักษณะของเวทนาที่เกิดร่วมกับโลภะทางจมูก
ลักษณะของเวทนาที่เกิดร่วมกับโลภะทางลิ้น ลักษณะของเวทนาที่เกิดร่วมกับโลภะ
ทางกาย ใกล้กับเวทนาที่เกิดกับโลภะทางหนึ่งทางใดก็ตาม เหมือน ๆ กัน คล้าย ๆ กัน
ใกล้ ๆ กัน เพราะว่ามีอาการกระวนกระวาย อาย่ำลืม เป็นความติด เป็นความสุขที่
กระวนกระวาย ถ้าไม่เคยสังเกต ก็ลองสังเกตเพื่อจะได้เห็นว่า ต่างกับเวทนาที่เป็น
กุศล

สำหรับเวทนาที่เกิดกับโลภะ ใกล้กับเวทนาที่เกิดกับโลภะ ไกลเวทนาที่เกิดกับ
โทสะ อันนี้ทุกคนซาบซึ้ง ใช่ไหม ความรู้สึกที่เกิดกับโลภะมูลจิต กับความรู้สึกที่เกิดกับ
โทสมูลจิต ต่างกันแสนไกล

๑๐๗๐

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ภูมิเดียวกัน กามาวจรภูมิ เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เวทนาที่เป็นไปในอกุศลใกล้กับเวทนาที่เป็นอกุศล ไม่ว่าจะเป็นอกุศลใน ภูมิไหน โลกมุลจิตของผู้ที่เกิดในมนุษย์ โลกมุลจิตของเทวดาที่เกิดในสวรรค์ โลกมุลจิตของรูปพรหมภูมิ โลกมุลจิตของรูปพรหมบุคคล เวทนาที่เกิดกับโลกมุลจิต ทรงแสดงโดยความต่าง ๑๑ ประการ คือ อดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบ ละเอียด ทรมาน ประณีต ไกล ใกล้ ไกล คือ ต่างกัน จึงไกลกัน

เวทนาที่เกิดกับโทสะ ใกล้กับเวทนาที่เกิดกับโทสะ ไกลกับเวทนาที่เกิดกับโลภะ เวลาที่โทสมุลจิตเกิดเมื่อวันก่อน เมื่อปีก่อน เมื่อเดือนก่อน หรือจะเกิดวันนี้ หรือที่จะเกิดต่อไป เวทนาที่เกิดกับโทสะก็ใกล้กับเวทนาที่เกิดกับโทสมุลจิต

ถ. ทำไมรูปพรหมภูมิ อกุศลที่เป็นโลภะเกิดได้ โมหะเกิดได้ แต่โทสะเกิดไม่ได้ จิตพวกนี้เกิดทางมโนทวารเหมือนกัน และคนที่เกิดในรูปพรหมภูมิก็ไม่ได้ เข้าฌานอยู่ตลอดเวลา ต้องมีตาเห็น หูได้ยิน แต่กายประสาทไม่มี ลิ้นไม่มี จมูกไม่มี อกุศล ๒ ประเภทแรกมี อย่างภูมิที่เราอยู่ เวลาจิตเป็นอกุศลก็คิดเผื่อแผ่ แต่โลภะ โทสะ โมหะ มีอยู่เป็นประจำ ในพรหมภูมิเวลาที่ไม่ได้อยู่ในฌาน ก็น่าจะเหมือนอย่างเรา จิตนึกคิดดับไป ตาก็เห็น แต่ภูมิของเขาละเอียดแค่ไหน เราก็ไม่รู้ เขาจะนึกถึง กาลก่อนที่เขาเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ เมื่อเขานึกได้แล้ว นึกถึงช่วงนั้น ช่วงนี้ บางช่วงก็เป็นทีพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง แต่ทำไมโทสะไม่เกิด ไม่เหมือนกับกามภูมิหรือ ต่างกัน เพราะอะไร โทสะเป็นกิเลสที่ยังไม่ได้ดับ ที่จะปราศจากโทสะต้องพระอนาคามี รูปพรหมที่ยังเป็นปุถุชนโทสะหายไปไหน จะไม่เกิดบ้างเชียวหรือ

ส. ผู้ที่ยังไม่เป็นพรหมบุคคล เวลาที่นึกถึงเรื่องเก่า ๆ ที่เคยโกรธ แต่ กาลเวลาผ่านไป นึกแล้วก็เฉย ๆ เป็นไปได้ไหม บุคคลทั่ว ๆ ไป อย่างท่านผู้ฟัง

ลองคิดถึงเหตุการณ์ที่ไม่พอใจในอดีต กาลเวลาผ่านไป เวลานี้ก็ถึงเรื่องนั้นก็เคย ๆ ไม่เห็นจะเกิดโกรธอะไรขึ้นมา มีไหม

ถ. ความโกรธเป็นอนุสัยกิเลส เมื่อมีอะไรไปกวน ไปกระทบ เมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดก็น่าจะเกิด โลภะ โมหะนี่เกิดได้สบายมาก แต่โทสะนี่สิ

ส. ต้องรู้เหตุว่า ที่ท่านผู้ฟังโกรธนี่เพราะอะไร ต้องมีมูล และผู้ที่จะไม่โกรธ ในระหว่างที่เป็นรูปพรหมนั้นเพราะอะไร ต้องมีเหตุ ไม่ใช่ไม่มีเหตุ ท่านผู้ฟังซึ่งไม่ใช่รูปพรหมบุคคลโกรธเพราะอะไร เกิดโทสะเพราะอะไร ทำไมเกิดโทสะ ลองหาเหตุ

ถ. เกิดโทสะจากรูป รส กลิ่น เสียง

ส. นี่เป็นเหตุใช่ไหม เพราะฉะนั้น ถ้าละความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะชั่วคราว ขณะไหนก็ได้ วันนี้ก็ได้ ขณะนั้นจะไม่มีโทสะ ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ถ้าละได้นานกว่านั้นด้วยกำลังของความสงบที่มั่นคง

ถ. อยู่ในฌานเป็นไปได้ แต่เมื่อออกจากฌาน ถ้ายังเป็นปุถุชนอยู่ เรื่องเก่า ๆ ที่ไม่พอใจ อกุศลวิบากย่อมมีอยู่ บางครั้งนึกถึงจะไม่มีโทสะเกิดแม้บาง ๆ จะไม่มีหรือ ผมสงสัย ทำไมโลภะมี แต่โทสะแม้นิดหน่อยก็ยังมี

ส. ไม่เกิดในระหว่างที่เป็นพรหมบุคคล ไม่มีปัจจัยพอที่จะให้เกิดขึ้น เพราะว่าในภุมิมนุษย์เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะ และกิเลส ปรรณนาอะไร ปรรณนา รูป ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่พรหมไม่ได้ปรรณนาอย่างนี้ เหมือนอย่างคนที่ยังเต็มไปด้วยความยินดีพอใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่อย่างนั้นก็ไม่มีความต่างกันระหว่างจิตซึ่งเป็นกุศลซึ่งยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นมหัคคตะ สามารถที่จะระงับความต้องการในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะจนชำนาญ จนจิตนั้นสามารถที่จะเกิดก่อนจตุตติจิต และเมื่อจตุตติจิตเกิดขึ้นดับไปแล้ว รูปาวจรกุศลจิตที่เกิดก่อนจตุตติจิตนั้นก็ปัจจัยให้รูปาวจรวิบากจิตทำกิจปฏิสนธิ เกิดขึ้นในรูปพรหมภูมิ

พรหมบุคคลเป็นผู้ที่ระงับความยินดีพอใจในกามอารมณ์ คือ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโสภณูปพะชั่วคราว เพราะฉะนั้น รูปพรหมบุคคลไม่มีมานปสาทที่

สามารถจะรับกระทบกลับ ไม่มีชีวหาปสาทที่จะรับกระทบรส ไม่มีกายปสาทที่จะรับกระทบเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว เพราะฉะนั้น ไม่มีปัจจัยพอที่จะทำให้เกิดโทสมูลจิตได้ ทางตา อารมณ์ในรูปพรหมก็เป็นอารมณ์ที่ประณีต ทางหูก็เช่นเดียวกัน ทางจมูกไม่มีปสาทที่จะทำให้เกิดการได้กลิ่น ไม่มีกลิ่นขยะในรูปพรหม ไม่มีกลิ่นที่จะทำให้เกิดโทสมูลจิตขึ้นได้ ไม่ต้องบริโภคอาหารด้วย เพราะฉะนั้น นานที่จะสลายมาก คือ ไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องการกินอยู่ที่จะคิดว่า บริโภคอาหารชนิดไหนที่จะเป็นอาหารที่ประณีตจึงจะเป็นที่พอใจ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ สำหรับในภุมิมนุษย์ก็มีการติดในอาหารที่ประณีต และไม่พอใจในอาหารที่ไม่ประณีตทั้ง ๓ เวลา หรือว่าอาจจะมากกว่านั้น แต่ถ้าสามารถตัดการลิ้มรสออก ก็ไม่มีปัจจัยพอที่จะให้เกิดโทสมูลจิตได้

ทางกาย ก็ไม่มีการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นทุกข์เดือดร้อน ไม่ต้องอาศัยพาหนะที่จะไปสู่ที่หนึ่งใด เพราะฉะนั้น ก็ตัดเหตุของความทุกข์ จึงไม่มีอารมณ์พอที่จะให้เกิดโทสมูลจิตได้ในรูปพรหมภูมิ แต่ว่ากิเลสยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น เวลาที่จิตจากพรหมโลก ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล ยังมีปัจจัยที่จะให้เกิดในมนุษย์ภูมิ หรือว่าในเทวโลก ถ้าเกิดในมนุษย์ก็ประสบกับอารมณ์ทั้งหลายซึ่งไม่เป็นที่พอใจ และทำให้เกิดโทสมูลจิตได้

ท่านผู้ฟังไม่ทราบความยาวนานของสังสารวัฏฏ์ในอดีตว่า ท่านเคยเกิดเป็นพรหมบุคคลในพรหมโลกหรือเปล่า แต่ถ้าคิดถึงความยาวนานของสังสารวัฏฏ์ ก็ย่อมจะเคยเกิดมาแล้ว แต่เพราะว่าไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท จึงยังมีปัจจัยให้อกุศลทั้งหลายเกิดขึ้น

ถ. รูปพรหมบุคคลไม่มีโทสมูลจิต แต่มีโลภะ โมหะ พระอนาคามีบุคคลก็ไม่มีโทสมูลจิต แต่มีโลภะ โมหะ บุคคลทั้งสองนี้มีความต่างกันตรงไหน

สุ. ความต่างกัน คือ ในระหว่างที่เป็นรูปพรหมบุคคลในพรหมโลก ไม่มีปัจจัยที่จะให้โทสมูลจิตเกิด แต่สำหรับพระอนาคามีถึงแม้จะอยู่ในมนุษย์ภูมิ ก็ไม่มีปัจจัยที่จะให้โทสมูลจิตเกิด นี่เป็นความต่างกัน สำหรับพรหมบุคคลเฉพาะเวลาที่อยู่

ในพรหมโลกเท่านั้น แต่สำหรับพระอนาคามีบุคคล แม้จะอยู่ในภุมิมมนุษย์ก็ไม่มีปัจจัยที่จะให้โทสมูลจิตเกิด เพราะว่าดับปัจจัยที่จะให้เกิดโทสะเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดอีกเลย

ถ. พรหมบุคคลนั้นถ้ายังไม่ได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล ก็มีโอกาที่จะกลับมาในภูมิชั้นต่ำอีก เหตุอะไรที่ทำให้พรหมบุคคลนั้นกลับมาสู่ภูมิที่ต่ำ

ส. เพราะยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นพระอริยบุคคล การเกิดในพรหมโลกเป็นผลของมหัคคตกุศล คือ ฌานจิต ซึ่งเพียงระงับกิเลสไม่ให้เกิดชั่วคราว

ถ. ก็ควรจะอยู่ในขั้นนั้น ๆ ไม่ควรจะมาเกิดในภูมิที่ต่ำ เพราะอกุศลไม่ได้เพิ่มขึ้น ไม่มีโอกาสที่จะเพิ่มอกุศล

ส. กรรมอื่นเอาไปทิ้งไว้ที่ไหนหมด มีกรรมเดียวที่จะทำให้เกิดเป็นพรหมบุคคลเท่านั้นหรือ เมื่อยังมีปัจจัยที่จะให้กรรมนั้น ๆ ให้ผล หลังจากจุติแล้วกรรมอื่นก็เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิด

ถ. หมายความว่า กรรมในอดีตให้ผลหรือ

ส. กรรมทั้งหมดยังมีโอกาสที่จะให้ผลตราบใดที่ยังไม่ปรินิพพาน เมื่อยังไม่ถึงความเป็นพระอรหันต์ ยังไม่ปรินิพพาน กรรมทั้งหลายมีโอกาที่จะให้ผลเกิดขึ้นได้

ถ. พรหมบุคคลเมื่อมีจิต ก็ย่อมมีอารมณ์ทางใจ อารมณ์ทางใจจะไม่เป็นเหตุให้เกิดโทสะได้เลยหรือ

ส. ถ้าท่านผู้ฟังมีแต่อารมณ์ที่ประณีต จะเกิดโทสะไหม ตามความเป็นจริง เพราะโทสะย่อมเกิดเวลาที่ประสพกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ถ้าขะยะไม่มี ไม่เห็น กลิ่นที่ไม่ดีทางจมูกไม่มี จะเกิดความไม่พอใจได้ไหม แต่กลิ่นอย่างขะยะ สีอย่างขะยะ เสียงอย่างขะยะ มีอยู่ทั่วไปในภุมิมมนุษย์

ถ. ประราณอาณาขันธ์สูงขึ้นไปอีก แต่ไม่ได้รับผล เมื่อไม่ได้รับผลก็เกิดโทสะอย่างนี้ไม่ได้หรือ

ส. สำหรับโทสมูลจิต จะเกิดเวลาประสพกับอารมณ์ที่ไม่ดีทางตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยบุคคลนั้นยังเป็นผู้ที่ติดหรือต้องการในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ถ้าไม่มีความต้องการ หรือว่าไม่ติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ก็ไม่มีปัจจัยที่จะ

ให้เกิดโทสะ รูปจะเป็นอย่างไรก็ไม่สนใจ จะเกิดโทสะใหม่ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ติดในรูป และ
ได้รูปที่ไม่น่าพอใจ ย่อมเกิดความไม่พอใจขึ้น เสี่ยงก็เช่นเดียวกัน กลืนก็เช่นเดียวกัน
รสก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่กระทบสัมผัสกายก็เช่นเดียวกัน

ถ. อีกเรื่องหนึ่ง ได้ยินท่านผู้หนึ่งพูดทางวิทยุว่า การนี้กอยากทำบุญไม่ใช่
โลภะ ท่านอธิบายอย่างนั้น ผมสงสัย เพราะบางคนอยากทำบุญ แต่ได้รับความ
เดือดร้อนเพราะอยากทำบุญ ต้องวุ่นวาย เดือดร้อนใจ อะไรต่าง ๆ เพราะฉะนั้น
น่าจะเป็นโลภะ

สุ. จิตเกิดดับเร็วมาก เวลาที่คิดจะทำกุศลแต่ละครั้ง ๆ ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติ
อบรมเจริญสติปัฏฐานจะทราบว่า กุศลจิตเกิดมาก หรือว่ากุศลจิตเกิดน้อยกว่า
อกุศลจิต ในการกระทำกุศลแต่ละครั้ง ๆ

ถ. ก็มีทั้ง ๒ ประเภท

สุ. เวลาที่ทำกุศล บางท่านรู้สึกว่าจะไม่สงบเลย ไม่ผ่อนคลายเลย วุ่นวาย
เหลือเกินกว่ากุศลนั้นจะสำเร็จไปได้ เป็นไปได้ไหมอย่างนี้ ถ้าเป็นไปได้แสดงว่าอะไร
แสดงว่าอกุศลจิตเกิดมากกว่ากุศลจิต เพราะฉะนั้น ลักษณะของกุศลจิตไม่ปรากฏให้
เห็นสภาพที่เป็นกุศล

แต่ขณะใดก็ตามที่จิตผ่อนคลาย เบิกบาน ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ขณะนั้น
เป็นลักษณะของกุศล ซึ่งผู้ที่กระทำกุศลกรรมเองและเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐานจะเริ่ม
พิจารณารู้ได้ว่า กุศลแต่ละครั้งที่ทำ อกุศลจิตเกิดแทรกคั่นมาก หรืออกุศลจิตเกิด
มากกว่ากัน

บางท่านอกุศลเกิดมากเหลือเกิน จนลักษณะของกุศลไม่ปรากฏ มีนิดเดียวที่
จะแสดงให้เห็น คือ ช่วงขณะที่เป็นเจตนาที่จะทำกุศล แต่หลังจากนั้นแล้ววุ่นวายหมด
ซึ่งขณะที่วุ่นวาย กุศล หรืออกุศล ต้องตรงตามความเป็นจริงด้วย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน กุศลจิตย่อมเกิดเพิ่มขึ้น เพราะว่า
รู้ลักษณะสภาพของจิตว่า ขณะใดเป็นอกุศล และขณะใดเป็นกุศล แต่ถ้าไม่รู้ อกุศลก็
ยังคงเกิดมากกว่ากุศลในการทำกุศลแต่ละครั้ง

แม้แต่การที่จะกราบพระสวดมนต์แต่ละครั้ง บางท่านก็ใจลอยไป เพราะฉะนั้นให้ทราบว่า กุศลเกิดน้อยหรือมาก แม้ในขณะนั้น มีโอกาสจะพนม แต่ตามองที่อื่นเสียงก็มี แต่ใจคิดไปเรื่องอื่น ซึ่งก็เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏให้สติระลึกรู้ตามความเป็นจริง แต่ต้องตรงจริง ๆ จึงจะดับกิเลสได้

ถ. และที่กล่าวว่า อยากทำบุญไม่ใช่โลภะ อกุศลหรือผิด

ส. อยากให้ อยากช่วย หรืออยากได้บุญ เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลจริง ๆ ถ้าเป็นการคิดที่จะช่วยคนอื่น ที่จะให้คนอื่นได้รับความสุข ถ้าเป็นอย่างนั้นแม้จะไม่ใช่คำว่า บุญ แต่ก็บุญในขณะที่กำลังมีจิตที่เป็นกุศลอย่างนั้น

บางท่านได้ยินคำว่า บุญ ก็อยากได้ ใช่ไหม เพียงแต่คำว่า บุญ ได้ยินคำว่า บุญ ก็อยากจะได้บุญ โดยที่ยังไม่ทราบว่าบุญจริง ๆ คือในขณะไหน

บุญ คือ ในขณะจิตปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ เพราะฉะนั้น การที่กุศลจิตจะเกิด ย่อมเกิดได้หลายขณะ หลายทาง เป็นไปในทานก็ได้ เป็นไปในศีลก็ได้ เป็นไปในความสงบของจิตก็ได้ เป็นไปในการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏก็ได้

เมตตาเกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นบุญหรือเปล่า

ถ. เป็น

ส. อยากได้หรือเปล่า หรือไม่เอาอย่างนี้ ไม่อยากจะมีเมตตากับคนนี้ คนนั้น แต่อยากจะได้บุญ อยากจะทำบุญอย่างโน้น ๆ ซึ่งบุญคือสภาพของจิตที่เป็นกุศล โดยที่ไม่ต้องอาศัยทานวัตถุก็ได้ เพราะฉะนั้น ที่ว่าอยากทำบุญคงหมายถึงอยากจะทำวัตถุ หรืออยากทำทานกุศล ใช่ไหม

ถ. ไม่ทราบว่าผู้พูดหมายความว่าอย่างไร ตอบยาก

ส. เพราะฉะนั้น ทุกท่านต้องเป็นผู้ที่ละเอียด และเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์อะไร หรือว่ากุศลประเภทใดก็ตาม ต้องพิจารณาว่า กุศลคือขณะที่จิตปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ อยากจะได้บุญ อยากจะทำบุญ แต่โกรธคนนั้นคนนี้ เพราะฉะนั้น ขณะนั้นจะได้บุญ ทำบุญหรือเปล่า

ถ. คงไม่เป็นบุญ

ส. หรืออยากจะทำอย่างเดียว คือ ทาน แต่อย่างอื่นไม่สนใจที่จะให้เป็นกุศล เรื่องของบุญควรจะทำครบถ้วนทุกทาง เพราะถ้าเห็นแล้วเป็นอกุศล ได้ยินแล้วเป็นอกุศล อย่าลืม กลับยังดีกว่า แต่ที่ตื่นจะดีกว่า ก็ต่อเมื่อกุศลจิตเกิดเท่านั้น

ถ. ที่ว่าอยากทำบุญ ถ้าเป็นบุญจริง ๆ ก็เป็นกุศล ไม่ใช่โลภะ

ส. ใช่ แต่ถ้าอยากจะได้บุญ หรือต้องการผลของบุญ ในขณะที่กำลังหวังหรือต้องการ ขณะนั้นเป็นอกุศล ต้องแยกกัน

